МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

СВЕТ

арадувл 1923 шера денз

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областнойн Грозненски городской комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета а орган

Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 64 (2689)

Ера 9 август 1962 шу

Мах 2 кеп.

ХЬАЙБАШТА ХАННАХЬА IАНА КИЙЧО Е

☆ ☆ ☆

СИХБЕННА ДОАКЪАР КИЙЧДЕШ БА

Семилетка диълагIча шера дика къахьег Советски района къахьегамхоша.

— Планах укх шера кхо эзар центнер дулха дIаяла езача районерча хьайбаш леладераша байнача ворхI бетта цхьа эзари ийс бIаьи центнер гаргга дIаеннай, — аьлар парте райкома секретара нов. Денилова. — Шера йола паччахьалкхенна шура дIаялара план 66 процент кхоачашъяьй.

Паччахьалкхенна хьайбай продукташ дIаялара къаьстта дика толамаш даьхад «Керда вахар» яхача колхозо. Парте райкомои райисполкомои ЦIе байракх еннай цу колхозерча хьайбаш леладерашта. Царел дукха тIехьабисабац Кирова цIерахча колхоза къахьегамхой а.

Паччахьалкхен план сихагIа кхоачашъяра доккха новкъостал ду бахача нахагара дулх, шура, кхыйола продукташ эцаро а. Из болх дика дIахьо Ушкалоевски юрта Совето (председатель Шептукаев Абдул-ВахIид). Цо хIанзале а бахача нахагара дикка дулхи шуреи ийцай. Из лоархIаме гIулакх дика леладу А. Шерипова цIерахча юрта Совето а (председатель Дудаева Эльбика).

— ХIанз тха хьайбаш леладераш сихбенна доакъар кийчдеш ба, — йоах нов. Денилова. — Йол хьокхаш, баьцах силос йоллаш района ворхI колхозе эзар саг ва. Планах кийчъе езачох 40 процентага кхаччалца силос лаьттах еллай колхозаша, хIаьта йол 25 процент Iалашъяьй. Укх гарггарча итт-шийтта дийнахьа дерригa доакъар кийчдаь даккха лерхI цар.

Хьайбашта шортта доакъар кийчдара чIоагIа оарцагIбаьннаб XX-ча партсъезда цIерахча колхоза къахьегамхой. ХIара денна йол хьакха, силос йолла укхаза аравоал 180 саг. Кагийча нахаца цхьана болх беш ба боккхий нах, дешархой. Силос кийчъяра шера план кхоачашъяьй Ленина цIерахча колхозо. Колхозхой кастта йистебаргба мел эша йол хьакхаь а.

Советски районе Iалашдаьд хьалхара эзараш тоннаш гIожеи мошеи доакъар.

ДОАХАНГА IА ДИКА ДАККХИЙТАРА ДУХЬА

БархI бIаь саг аравоал Ведана района боахамашка йол хьакха. Сихха доакъар кийчдаь даккхара Iалаьмате чIоагIа новкъарле ю цхьаккха а тайпа механизмашца уж балхаш де йиш ца хиларо.

Из ишта дале а хIанзале 300 тонн доакъар кийчдаьд XX-ча партсъезда цIерахча колхозо (председатель Туршиев, парторганизаце секретарь нов. Альвиев). Хьайбашта иззал доакъар Iалашдаьд Кирова цIерахча колхозо а.

— Доакъар кийчдарца цхьана Ведана района боахамий кулгалхоша дика вIаштIехьдаьккхад хьайбаша Iа доаккхаргдола къаьна помещенеш тоаелга, керда яраш хьалъелга, — аьлар парте райкома секретара нов. Магомадова. Масала, из болх дика лелабу Ленина цIерахча колхозе. Дзаргани Зивирхийи яхача моттигашка хьалдеш латт ши бIаь бежана лаьрхIа керда ши отар. Колхоза гIишлонхоша дош деннад 1-гIа сентябрь тIакхоаччаш уж хьалдаь даха. Лаккха лоам чу хьалде doладаьд кхы а ши отар. Дулха мел кхоаба кагий доахан Iа доаккхаш лоам хургда. Цо торо хулийтаргья лоаман даьгIенех дукхагIа пайда эца, хайра хIама дIа а ца додаш хьайбашта дукха дулх тIакхетийта. Цунах цхьаькха а пайда баргба. Мел кийчдаь доакъар алхха деттача доаханна дусаргда.

Из уйла дага йолаш Чермолой-лоам яхача моттиге кхо бIаь бежана лаьрхIа керда ши отар хьалдеш я Орджоникидзе цIерах йола колхоз а. Кастта уж йистедаргдолаш да.

— ДукхагIа доакъар мел хул, хьайбаш чудоахкаду отараш паргIатагIеи дIайхагIеи мел хул, — йоах района къахьегамхоша, — паччахьалкхенна дукхагIа хьайбай продукташ яла вIаштIехьдаргда тха.

Хьайбашта Iана лаьрхIа моша а гIожа а доакъар Iалашдара чIоагIа йоакхо ю Урус-Мартана районерча опытни станце къахьегамхоша. Дикка доакъар кийчдаь баьннаб уж хIанзалехьа а. Укх деношка геттара сихденнад хьажкIий силос кийчъяра балхаш. СУРТА ТIА: опытни станце кхашка силоса хьажкIаш хьокхаш латт.

В. БАЙДАЛОВА сурт.

Керда насосни агрегат

«Красный молот» завода машиностроителаша йоккха котало яьккхай. Цар яьй 700 атмосфер дозал де йиш йола керда насоса агрегат.

Ялх шу хьалха азербайджански мехкдаьтта машиностроене институтои цу завода коллективои Советски Союзе эггара хьалха цхьана арахийцай мехкдаьтта тIоанаш хица дохадара йола оборудовани. Цу хана денз Iилманнеи практиканеи карагIдаьннача кердачунга хьежжа тоаеш хьаенай из. КIоаргеи тIехкIоаргеи скважинаш яхеи царех пайда эцеи Iомабеннача мехкдаьттахой заявках цар арахийцай кхы а чIоагIагIа йола керда насосни агрегат.

Цу завода коллективо, конструктораша Н. А. Соболева, Г. Д. Ряузова, С. Н. Охонькос, Л. В. Кончанова, Г. М. Пожарова, иштта кхычар а йоккха котало яьккхай керда агрегат арахецарца.

Хьалха хинначул 1,6-зза балха овсарле лакхагIа йолаши болх беш аттагIеи я керда насосни агрегат.

ЧIоагIа хало хилар керда агрегат арахецаш. Из вIашагIа елла йолаялийтилга вIаштIехьа ца доалаш дукха къахьега дийзар. Цхьайола агрегата оатхалаш из дозал лоа а ца луш телхар. Цул тIехьагIа легированни булатах хьае езаш хилар уж.

Из агрегат арахецаш шоай говзал тIаяхийта болх бир н. Балашевича кулгалдеча слесарий-монтажникий бригадерча слесараша, къаьстта чIоагIа къахьийгар нн. Флейшина, Милешкос, Полетанина, Осипова. Керда арахийцача агрегата болх дика техкаб, хIанз шоллагIа йолча агрегата болх тахка кийчлуш ба.

К. ТИМОФЕЕВ.

Титов Германа карагIдаьннача денaлерча гIулакха сийна

Берригача советски нахаца цхьана Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхоша белгалдаьккхар историе чухь ца хиннача тайпара «Восток-2» яхача кемаца-спутникаца Лаьттанна гонахьарча орбите гIолла деннеи бийсаннеи Титов Германа го баьхача денз шу дизар.

Космос караерзаеш советски халкъо яьхача сийлахь-йоккхача коталонашта хетаяь выставкаш оттаяьй библиотекашкеи клубашкеи, турпалий-космонавтий хьакъехьара материалаш тIайолаш стендаш кийчъяьй.

«Советски космонавта карагIдаьнна хIама» яхаш корта а болаш йола лекци йийшар политически Iилмани кхетамаш доаржадеча Общества лектора Н. Суханова.

Кинотеатрашка хьувкхаш да «Седкъашка бода никъ», «ЦIаькха а седкъашка» яха документальни фильмаш.

БИЗЗА ПАЙДА ЭЦА ХIАРА КОЛХОЗЕИ СОВХОЗЕИ ПРОИЗВОДСТВО ДЕГIАЯРА ТОРОНЕХ

1962 шера 28 июле Курски областа Калиновка яхача юрта новкъоста Н. С. Хрущева даь къамаьл

Са деза калиновцаш! Сай мехкахой долча шуга хоза хеташ моаршал хоатт аз. «Мехкахой» яха дош-м укхаза нийса доагIа мотташ а вац со, вай-м мехкахой хинна а ца Iеш, цхьан юртара нах ма дий, калиновцаш! **(ДIаьхдаь тIоараш тох).** Се ваьча юрта каст-каста воагIаш вола хьаша хиннав сох хIанз.

Наха оал: Из дика да! Каст-каста аха хьо тхо долча! Баркал хилда хьона!

Н. С. Хрущев. Соахка бакъдар аьлча, ва вIаштIехьдаланзар са, чIоаггIа ва безам болаш со хиннавале а. ХIара со массаза ва дегIаена, керда низ чубена гу сона Калиновка. Iалаьмате дика колхоз я шун яр, чIоагIа дегIайоагIаш латт из, лакхача боараме лелабу цо ший боахам. Доккхал ду аз оаш, калиновцаша, оалаш ма дарра, эрсий лаьттанна эхь тIа ца кхачийтарах, оаш шоай къахьегамца вай халкъа, мехка, колхозни ахархой сий даккхарах. **(ТIоараш тох).**

ХIанз, селлара лакхача рубежашка шо даьннача хана, кхы а дIахо даха деза шо, хIаьта шоана а калиновски бар санна бола производства боарам болаш йолча кхыча колхозашта а керттердар да дIахьалхашкахьа ахара тешаме никъ лахар. Шо, укх зале хьалдоаллача Васнецова диллача сурта тIара кхо турпал санна, йоккхача арен тIа даьннад хIанз. Мичахьа гIоргда? Оаш белгалъяьча рубежашка сихагIа дIакхоачаргвола никъ лоацагIа малагIа ба?

Гектара тIара 30—35 центнер кIа, 25 центнер рожь, хьажкIаш а йоахкащ долча мошача гIадамий 700—900 центнер, 25—30 центнер горох, 180—200 центнер коартолаш, 350 центнер шекара свекла, дуккха доакъарий бобаш, гречиха, борц, морковь, кIомал, кхыйола культураш йоах шун боахамо.

ДIадахача шера 100 гектар оахама лоархIаш 76 центнери юрта боахамерча вокх лаьттай 100 гектара лоархIаш 17 центнери дулх даьккхад шун колхозо. Шура яьккхай оаш 100 гектар долча лаьттанна лоархIаш 526 центнер. Укх шера 100 гектар долча оахама лоархIаш 91 центнери вокх лаьттай 100 гектара лоархIаш 19,4 центнери дулх даккха аьнна декхар тIаийцад калиновцаша. 1963 шера шоллагIа рубеж яккха лаьрхIад оаш — 100 гектар оахама лоархIаш 112 центнер дулх даккха, 1965 шера кхоалагIа рубеж яккха лаьрхIад калиновцаша — 100 гектар долча оахама лоархIаш 150 центнери вокх лаьттай 100 гектара лоархIаш 32 центнери дулх даккха. 100 гектар лаьттанна лоархIаш эзар центнер шура яккха лаьрхIад оаш. Из Iалаьмате дика да, деза новкъостий! Цу тайппара партенеи халкъаи хьалхашкара шоай сийлахь декхар кхоачашду оаш. Дег чура лов сона шун аьттув балар. **(ДIаьхдаь тIоараш тох).**

Селлара лакхача боарамо корта хьовзабе тарлу. Цхьабакъда, шоай боахам лелабара кхы а лакхагIча боарамга кхача деза шо.

Новкъостий! Нагахьа санна хIанз шун иззал хьувкъамаш даха тарлуш хилча, кхы а дIахо даха деза. Мишта дергда из? Хьувкъам лакхбе беза кердагIа йолча методашца лаьтта тоадарца, органически а, цу тайппара минеральни а удобренеех пайда дикагIа эцарца, хIамаш дика дIаера, севообороташ нийсагIа лелаяра чотах а, эггара кертерча даькъе, фу дика хилийтара чотах а. Оаш, масала, 30—35 центнер кIа доаккх гектара тIара.

В. В. Грачев: Соахка 32,6 центнер даьккхар оаха.

Н. С. Хрущев: Из дика боарам ба. Цхьабакъда, теркалде деза гурахьа дувча кIин гектара тIара 60 а кхыметтел 70 а центнер хьувкъам боалаш хилар. Вай хIанзале а долаш да уж тайпа хьувкъам луш дола кIи тайпаш. Долче, дикагIа хьувкъам луш дола кIин, рожа, кхыча культурай сорташ хулийтилга да вай де дезар.

Шоана вовз Краснодарски крае болх беш вола селекционер П. П. Лукьяненко. Гектара тIара 40—60 центнер луш долча гурахьа дувча кIин сорт хьадаьд цо. Украинций шоай да дукха хьувкъам луш дола, Одессерча Т. Д. Лысенко цIерахча Ерригсоюзни Iилма-тохкама селекционно-генетически институто, Мироновски селекционни станце, селекционераша Ф. Г. Кириченкос, В. Н. Ремеслос а кхыча Iилмахоша а хьадаь сорташ. Вай да башха дика хьажкIий, гидуаргий, шекара свеклай, гороха сорташ. Моттигерча хьалашца дикагIа тарлургдола сорташ харжа деза.

Нагахьа санна колхозо е совхозо ший боахам бе-башха боацаш лелабеш хуле, цо моллагIа фу дIаийду, цун хьувкъареи ца хьувкъареи бала а боацаш. ХIанз оащ духхьал фу хьаэцарах кхоачамбаь а ца Iеш, оашош хьаэцаш дола фу уйла а яь эца деза. Иштта из ца дойя, хIанз шоаш долчча боарам тIа дусаргда шо.

Опыт ергIолаш, П. П. Лукьяненкос доладаьча фух пайда ийцача бакъахьа хилча мегар оаш, нагахьа санна из дохьадергдоацаш хуле. Мироновски станце доладаьча сорташка а шо цу тайппара хьажар ловра сона.

Н. В. Подгорный: «Мироновски-808» яха сорт дика хилча мег.

Н. С. Хрущев: Доккхий доацача кхашка дIа а дийна, тайптайпара сорташ мишта хул хьажа деза. Т. Д. Лысенкоцеи М. А. Ольшанскецеи къамаьл даьд аз. Iан шелал ловргйола а кхыметтел гурахьа ювргйола а горох йолаеш да шоаш йоах цар. ТIатеIIа тайп-тайпарча культурай керда сорташ доладар духьа болх беш ба вай Iилмахой. Цо новкъостал дергда колхозийи совхозийи производство айяра. Цхьабакъда, пайда дукхагIа эца беза хIанз вайга йолаш йола дIаюв хIамаш тоаяра йолча торонех а.

ДIахо йодача хана хьалхадовлара чIоагIа лоархIам болаш да удобренеех нийса пайда эцар, лаьттанца деш дола балхаш тоадар. Цу дешашта а цу тайппара лакхерча классе довла деза шо.

Гектара тIара 10 центнер йоакхача боараме боахам лелабе Iема кулгалхой а ба вай. Иззамо вола кулгалхо, ше гектара тIара 100 пунт яьккхача цIог урагIа а егIа ада дог доагIаш хул: цо баьккха бухь ба из. **(Залера нах хьов).** Цхьабакъда, из лакха бухь бац. ХIанз доттагIал Iилманца дукхагIа леладе а, Iилманга хьежа а, дика мелдар, керда мелдар сихагIа производствана юкъекхахьа а деза. ТIаккха мара дIаходаха йиш яц вайга. Производства лакхача боарамга кхаьчача колхозашеи совхозашеи эксперименташ дукхагIа е еза, леха еза прогрессивнегIа йола боахам лелабара формаш.

Масала, хьаэцал оаш бактериальни удобренеш, цу тайпарча удобренешца тоадаь фу. Из хIанз а дукхагIа йолча колхозаша кхетадеш а царна дуларгдолаш а хIама дац. Цхьабакъда, бактериальни удобренеш тохарца эггара хьалха хьашт хила деза боахам лелабара лакхача культурага кхаьчача колхозий, уж кхы а лакхагIча лагIа тIа йоалалургйолаш, цар шоай балха тIа толамаш дикагIа доахаргдолаш.

Цунца дувзаденна хьаотт агронома лоархIам лакхбарах дола дош. Юрта боахам лелабара кердача лакхерча классе вай довлача хана тохкамашца, Iилман балхаца дукхагIа хьаштдолаш вола агроном эш, иштта ца хуле из хьалхаваргвац. Эшаш вар кхашка гIолла удаш вола агроном хинна Iац. Специалист ше вале, кхашка ца хулаш волча агронома мах-м цхьаккха а мичаб; цхьабакъда, нагахьа санна кхашка гIолла удилга мара, ший балха хьакъехьара Iилман балхаш дешаш а зувш а воацаш, Iилманна карагIдаьннараш практикана юкъекхухьаш а воацаш из вале, из тIехьависав, дIахо боахам айбара эша хьалаш вIаштIехьдаха ховргдац цунна. Даим Iилманца доттагIал долаш, Iилманна карагIдаьннараш производствана юкъехьолга вIаштIехьдоахаш хила веза агроном.

Хьалхавахара экономика дика йовза а лархIа ха а деза. Укх тайпара масал доаладе безам ба са. Котама кIоригашта цхьа килограмм дулх тIакхетийтарга 2,5—3 килограмм кхача бохийт американцаша. Цхьадолча вай боахамашка 5 килограмм бохийт, хIаьта цкъаза 6—7 килограмм а бохийт. Дуккхача боахамашка вIалла ха а хац, лархIац коа тIарча оалхазарашта е хьайбашта цхьа килограмм дулх тIакхетийтарга мел доакъар дода. Нагахьа санна американски фермера цхьа килограмм оалхазарий дулх даккхарга 2,5—3 килограмм ца а йохийташ, 4 килограмм доакъар дохийте, хьаэца хIама дусаргдац цун боахамах, хIалакхургба из, сагIадехарг хургва цунах, хIана аьлча конкуренташа IокIалхьоргва из. Вайцига-м боахама кулгалхоша бIаргцIецкъам а тохац доакъар совнагIа дIадахийтадар аьнна. Цу гIулакха цIенхаштта порядок оттае еза ха хьакхаьчай. Продукташ дукхагIа яхара уйлае а, лархIа а, Iилманна карагIдаьнарех пайда эца а беза.

Керда а хьалха латташ а мелдар производствана юкъекхухьаш колхозашка боккха организаторски болх бе декхарийла я производственни управленеш. Юрта боахама кулгалдеш йола керда органаш я уж, дукха ха йоаццаш мара ехкаяц уж вIашагIа, цудухьа эггара хьалхагIа юрта боахама Министерствана критика е безам ба са. ХIанз а эггара лохагIча боарам тIа латт министерства болх. Хозза корта а болаш цхьаккха тайпа рекомендацеш яц цига кийчъеш. Производствана новкъостал кIезига ду. Эггара дикагIа цар дича дер а дац статья язъелга, лекци ешилга, доклад елга мара! Колхозаштеи совхозаштеи эшараш мехка тайп-тайпарча зонашка производство вIаштIехьйоаккхаргйола, Iилма-тохкама институташеи опытни станцешеи гучадаьхараш, цу зонерча дикагIа йолча колхозий хьалха латта опыт ларде а латташ йола хьаьдда рекомендацеш я.

Уж тайпа рекомендацеш хIанз укх сахьата йоацаш я. Iалаьмате дукха болх ба укхаза юрта боахама Министерствана. Калиновкерча колхозо доаккхачох ах мара лаьттангара ца доаккхаш, кхыметтел кхоалагIа дакъа мара ца доаккхаш хила мегаш а колхозаш я вай. Уж тайпа колхозаш хьалха латтарий боарамга кхоачаеш айе еза, цу гIулакха зонашка хьежжа хьаийца опыт ларде а лоацаш. Массанена а цхьа тайпа рекомендацеш тела мегаргъяц. Цхьан зонана дика мегаш дар, кхычарна во хилча мег. Цхьан зоне пайдана хургья из опыт, хIаьта кхычоа мегаргъяц.

ХIанз юрта боахама Министерства керттера декхар — хIара зоне юрта боахам мишта лелабе беза хойташ йола цхьа руководство оттаелга да аьнна хет сона. Из энциклопеди а доацаш, хIара зонана лаьрхIа справочника хьисапе хIама хила еза. Инженераша хIанз а тIехьа пайда ийбеш леладу Хьютте справочник хургдац из. Юрта боахаме сов сиха хувцаяла тарлу цу тайпарча справочника тIа язъяь положенеши рекомендацеши. ХIаьта а справочник эшаш да, хIаьта из оттаде доладала а деза.

Хетаргахьа боахам лелабе йиш йоацаш, кхетам безаш ха я хIанз яр. Кхетам лу институташа — технически, агрономически, зооветеринарни. Цхьабакъда, из юхьиг мара яц. Институт йистеяьккха ваьлча производстве вода саг, ше хьаIомабаьча кхетамах пайда эц цо. Цхьабакъда, Iилма цхьан метте латтац, из дегIаух, хIаьта ханага, Iилмага хьежжа гIа боахаш вахара керда карагIдаьнна хIамаш малагIаш да ховш хила веза. Юрта боахама Министерство, Еррегсоюзни юртбоахама Iилмай академи, юртбоахама Iилма-тохкама институташ декхарийла я Iилманеи техниканеи карагIдаьнна керда мелдар массаза а производстверча болхлошта довзийта.

Дукха керда хIамаш хьувкх, масала, Iилма-технически киножурналашка. Сона дукха деза уж журналаш. Цкъаза кIаьдвенна чувеча а, хьажа дог доагIа. Iалаьмате дика хIамаш бIаргагу хьона, хIаьта Iилмана карагIдаьннараш производствага дIа ца кхоачаш новкъа а да. Мел дика хIамаш хьакхеллад саго, вай Iилматохкама учрежденеша, Iилмахоша, хIаьта цу дерриганех а мел кIезига пайда а эц-кх вай, новкъостий, юрта боахам сихха айбараи дегIабоалабараи.

Масала, хьайбай боахама, къаьстта а оалхазарий боахама, каротин эш. Из морковках йоалл. Цхьабакъда, лабораторни наькъаца каротин йоаккхаргйола способ гучаяьккхай вай Iилмахоша. Киножурнала тIара хайра сона из. ХIаьта малав из Iилмахошта гучадаьннар, из способ промышленни ларда тIа оттае гIерташ, деррига боахамаш искусственни каротинах пайда эца Iомаде гIерташ къахьегар? ХIанз укх сахьате цхьаккха а вац.

Киножурнала тIа бIаргадайра сона академика Филатова гучаяьккха тканетерапеца дарба дара метод ларде а лаьца вай цхьан институто хьаяь, чуоттадаь латтача доаханна из техача совнагIа доакъар ца делча а дулх тIакхетийташ йола ший тайпа препарат. Чуоттаеча хана хурска цкъа из препарат тоха мара езаш хиннаяц, из ца теха хинначул дукхагIа цунна дулх тIакхетийтара. Молхаш тохилга — из геттара атта операци я. Яжаш латт хьакха. Саго шприц хьа а ийце, укол ю цунна, хIаьта хьакхо кхыметтел цIог а хьовзадац. **(Залера нах хьов).** ДIабода мах кепигаш мара бац, хIаьта хIара бIаь хьакхийна совнагIа тIакхетача дулхах «совнагIа» кхо хьакха хул. Из ца деш Iергвац цхьаккха а. Хьанна йовз из метод? Колхозашкеи совхозашкеи из йовзац. Iилмахой шоай гIулакх даь баьннаб, хIаьта цу тIехь деррига а сецад. Юрта боахама Министерство декхарийла яр из метод тахка, цунах пайда дикагIа мишта эцаргба хойташ ерригача колхозашкеи совхозашкеи из Iоязде, препарат хьаелга вIаштIехьдаккха, хIара фермо из доаханна еттаргйола гIулакх де.

Керда хIамаш геттара дукха да Iилман чу, хIаьта вай из кердадар хьаэцац, пайда эцац цунах. Производственни управленешта шортта бе болх ба укхаза. Бакъда, хIанз а чIоагIъенна яьннаяц уж, хьалха я царна критика е, цхьабакъда, дIахо юртбоахама производство дегIайоалаергйола нийса наькъаш лахара царна новкъостал динза даргдац.

ЛоархIамегIара дош — къахьегам вIаштIехьбаккхар. Тахан Калиновке тхо хьадоагIаш, Селино яхача юрта юххе юхасейцача, цига хьокхащ лаьтта йол бIаргаяйра тхона. Селино бIаргадайнача хIамо бера ха дагайохийтар сона. Калиновски школе деша дагIача хана а ешар оаха стихаш:

Аьл хьаж йоагIа даьгIенашка...
Иллеца сапаргIат доахаш,
МугIарагI этта йолхьийнгашца
Истий лел йол кегаеш.

Маца, масса бIаь шу хьалхагIа язъяьй из стихотворени? Из хиннад крепостной право йолча хана, шоай хьаштдолчча тайпара помещикаша доал деча хана. БIаь шу хьалхагIа санна чуэц йол Селино хIанз а:

Цига йокъаеннар чуэц
Мужгаша гобаьккха шодашца
ГIудалкха тIа ювтт
ГIудалкх цIа санна лакхлуш латт...
Цунах йоалла миска говр
ДIаегIача санна хьежаш латт...
Даьржа лергаш, сетта когаш
Тхьайса латташ санна хет...
Кадай Жучка да
ТалгIеш тIа санна, сайсача аьла тIа
IочутеIаш, уралелхаш
Шахьа а даха, удаш лелаш.

Тхьайса латташ санна йола из говр а яйра сона, хIаьта хьалха санна говра гоннахьа шодашца йол тIатувсаш нах а бар. Нагахьа санна ишта болх бе шо даьлча, фу гIоргдар шун продукцега?

Поэто стихаш язъяьча хана вахара боарам а культура боарам а кхы тайпа хиннаб, цу хана, оалаш ма дарра, дийна висача гIоне, тоавеннавац аьнна а мегаш хиннад. Стихаш дика я бIаь шу хьалхагIа хиннача вахара. Цхьабакъда, нагахьа санна цу хана хиннача боарамах вай боахам лелабойя, тIехкараш чIоагIагIа оза дезаргда вай. **(Залера нах хьов).**

Цудухьа механизаци яра а къахьегама овсарле лакхъяра а дешаш — юртбоахама производства лоархIамегIара дешаш. Цунга хьежжа хила деза къахьегамах мах балара гIулакх а. Цхьанна тайпара а озабезам байта мегаргбац къахьегамах мах балара. Машина тIа болх бечоа, ший хаьдда говзалаш йолаш волчоа, техниках пайда дикагIа эцачоа, къахьегама овсарле дукхагIа лакхъечоа цунга хьежжа мах а дукхагIа бала беза. Колхоза пайда дукхагIа лучо ший хьийгача къих, юкъарча

(Йистедоалар 2-ча оагIо тIа).

НОВКЪОСТА Н. С. ХРУЩЕВА КЪАМАЬЛ

(Йистедоалар. Долалур 1-ча оагӀо тӀа).

гӀулакхаца дакъа лацарах мах а дукхагӀа эца беза. Мамогга дукхагӀа тӀадерза деза балхашта механизаци яра.

Дулхи шуреи дукхагӀа доаккхилга дувц вай, цхьабакъда, механизаци ца йича, къахьегама овсарле лакх ца йича, из декхар кхоачашде йиш яц. Мискача тайша барга тӀараш цхьайолча колхозе теда санна увзаду, цхьабакъда, цо шура лац, хӀана аьлча ча мара дац цунна дуадер. **(Залера нах хьов).** Сай даь да дагавоагӀа сона. Цун а бар етт, цхьабакъда, шура лоадама яцар. Коача худар кӀайдалла мара хилацар шура. Бос баьдбора, хӀаьта цу чу коартол йий-еций бӀарга а гацар. Дулх-м цу хана хьоахадеш а дацар.

ХӀанз кхы тайпа я ханаш. Сийлахь-йоккха революци яьй вай наха мелъэшар хилийтар духьа. Шоашта мелъэшар ца хуле наха аргда: сенна еза тхона из тайпа революци? Нах кхаба беза вай, царна дулх, шура хилийта еза. ХӀаьта цу гӀулакха лаьттангара хьадоалар дукхагӀа хьадаккха деза, дӀадала хӀама хургдолаш. Даим къахьегама овсарле лакхъе еза, хӀаьта из дераш образовани йолаш бола, техника йовзаш бола нах ба.

Вокхар ала мег — техника ца йовзаш дола тхо мича даха деза хӀаьта? Жоп лургда аз: къахьегама овсарле лакхъяра деша деза. Нагахьа санна хьай деша безам беце, хьо картех ловзаш лийннача хана ший квалификаци лакхъяьчох ма хьега тӀаккха. **(Из хозделе белалу).** Квалификаци йолаш волча болхлочун бокъо я юкъарча гӀулакха цо юкъекхухьача ший къахьегамах боаггӀаш бола мах ийбе. Ракеташ яьча Ӏилмахошта, инженерашта дика мах тел пачхаьалкхено. Ца теларе юхадетта мегар Ӏилмеи техникеи дегӀадоагӀилга.

ХӀанз массава а гӀадвигав Калиновка доахача толамаша. Гаьнна дӀахезад шун колхоза сий. Хьадагалацал оаш, новкъостий калиновцаш, тӀом сецачул тӀехьагӀа шун колхоз халача хьала тӀа хинна денош. 1945 шера эггара хьалха со шо долча венача хана дукха сакъердаме къамаьлаш дацар вайна юкъе хиннараш, башха безаме дацар шо соца. Йижа уллаш яр шун колхоз цу хана. **(Залера нах белалу).** Во лелар шун гӀулакхаш цу хана. ХӀаьта цу хана а хӀанз а колхозе болх беш хинна нах цаӀаш ма бий — калиновцаш.

Кхабилгаш ераш даьлаш боацандаь дувц аз из. ЧӀоаггӀа караийцад оаш гӀулакх, хьаькъал а кулгаш а тӀадахийтад оаш лаьттанна, хӀаьта оаш хьийгача къих цо шоана баркал а аьннад. Калиновцаша даьр, царна карагӀдаьннар де вӀаштӀехьдаргда хӀара колхозеи совхозеи. Кхыча боахамел дукха тӀехъяьнна белгало йолаш бац калиновцаш.

Къахьегамо, къахьегамо, алхха къахьегамо хьакхоллаш да халкъа рузкъаш. БӀарахьажарца боагабе беза къа ца хьегараш, наьха чотах бахараш. Мел эшар долаш да вайга: дика машинаш, квалифицированни кадраш. ХӀанз эшар хӀама дац, къахьегами кхетами гӀулакха тӀадерзадар, Ӏилманна карагӀдаьнарех, хьалха латтача опытах кхетамца пайда эцар мара. Ираз тувсараш нах шоаш ба. Вай да воай ираз тувсаш дола аьшка пхьараш. **(ТӀоараш тох).**

ДагадоагӀий шоана, хьажкӀаш дӀаювлга аз шоашта могадаь. Оаш дӀа а йийра уж. Цхьабакъда, фийг чӀоагӀбаллалца кхачанзар уж. Цудухьа, оаш чуийцачул тӀехьагӀа вар елар шун уж. Из ишта хинначул тӀехьагӀа-м, бакъдар аьлча, башха со хоаставеш хинна хургдац шо аз из хьехар дар бахьан долаш. Из ишта нийсдалар бахьан да опыт ца хилар. Нагахьа санна из хӀанз хиннадаларе, оаш фийг чӀоагӀбалале чу а ийца, силос йолларгьяр царех. ХӀанз хов шоана хьажкӀаш чу мишта эца еза. Экономически гӀулакхашка диллача, доаханна доакъарийна лаьрхӀа хьажкӀаш фийг чӀоагӀбалалехьа чуийцача а силоса лаьттах ехкача а гӀойленагӀа я.

Шун колхоза председателанов. Грачева болх дика бу, хӀаьта шо цунна раьза долаш санна а оаш из хьаллоацаш санна а хет сона. Цхьабараша ала тарлу — башха ишта а дац, аьнна. Массанена а товр даь варгвий хӀаьта? **(Из хозделе белалу).**

Сесаго борщ кхехкаю 40 шу да. ХӀаьта а мераж сувсаеш хул мар: тахан борщ во я, кхоана теза я, ломма — сов дира я. **(Залера нах белалу).** ХӀаьта иштача наха массанена а дика хила гӀертилга — во хилар да. ХӀана аьлча, берригаш а бац колхозе болх дика беш. Цудухьа дикачарна — дика дар ала деза, хӀаьта дика доацачоа — кхы тайпа дош лаха деза, цунна хьехам бала беза. Эггара хьалхагӀа из де дезар малав хӀаьта? Из де дезар колхоза председатель ва.

Кхашка хьожаш лелача хана, сона хетаргахьа, Михалевкана гаьна доаццаш юхасейцар тхо. Ӏалаьмате дика кӀа да цигардар. Шун мел дола хӀама а да дика. Лоалахарча колхозера нах хӀатӀабаьхкар цига, аз хьаттар — мишта хет шоана, дика дий кӀа? Дика да, йоах, укхаза мел яхийта удобренеш хӀаьта?

Бакъда, калиновцаша дукха етт удобренеш шоай доахан дукха доландаь. Цу хана аз лоалахошка аргдар: мичара яхьаргья йоаш удобренеш 100 гектар долча лаьттанна лоархӀаш шун 6 мара етт ца хилча, хӀаьта калиновций 24 ба. Кхыча колхозашка из а дац. ТӀаккха мичара йоагӀаргья уж удобренеш? Цу тайпарча колхозий кхаш тӀагӀолла лелача оалхазараша ца тохе кхы удобренеш тохаш дац. **(Из хозденна нах белалу).** Бакъдар аьлча, цу тайпарча «удобренеша» ялаташ хьувкъадарга хьежа везац. Доахан долчар я удобренеш а; удобренеш йолчун хьувкъаргья дӀайийна хӀамаш а. Долче, мамогга тоае еза лаьттагӀара тӀайоала хӀамаш а хьайбай боахам а, хӀана аьлча хьайбай боахам дегӀа ца боалабича удобренеш хургьяц, хӀаьта кхо ца хуле, дӀайийна хӀамаш а хьувкъаюларгьяц.

Хьалхарча хана образовани йоацаш вар ахархо. Кхы тайпа наьха ха я хӀанз яр. Тахан укхаза къамаьл дир Худякова Шурас. ДӀадахача шера Калиновски юкъерча школе 10 класс йистеяьккха яьнначул тӀехьагӀа доаркалла болх бе яхар из. Юкъера образовани яьккха аттестат а долаш йола доярка хилар миштад хой шоана, нагахьа санна хьалхарча хана кхыметтел цхьабола хьехархой а из йоацаш хинна хилча. Вай юкъерча школа санна дика кхетам ца луш хинна хьехархой семинараш йистеяьха бар.

Образовани а йолаш, дукха хӀамаш кхетадеш бола нах ба хӀанз колхозашка балхаш дераш. Кхетамца вӀаштӀехьбаха мара безац уж нах, тӀаккха цар лоамаш а меттахьа доахаргда. Цхьабакъда, дика болх бе а гӀулакха хьаькъали организаторски низи тӀабахийта а беза. Трибуна тӀара даьсса хабар а дувцаш, деш хӀама а доацаш лела йиш йолаш хинна ха дӀаьннай. ХӀанз эшаш бар бокъонца организаторски болх ба. Хьайбаш кхоабача фермашка аха деза, цига гӀулакх мишта леладу, хьайбаш леладерий къахьегам мишта вӀаштӀехьбаькккхаб, дуадеш дола доакъараш мел а малагӀаш да а, дулха, шурий, тхан цхьа центнер яккхарга дӀабода мах меллаб хьежа а беза. Иштача хьалашка мара продукташ алсам а йоахалургьяц вайга, уж яхарга дӀабода мах лох а буларгбац.

ЦӀаькха а белгалдаккха безам ба са массаза а дешанза, кердадар юкъекхувланза, хьалха аханза вай дарг ца хилар. Дукха ха йоацццаш тхо хилар «Ленинские Горки» яхача СССР Ӏилмай Академе генетика Института экспериментальни боахаме. Цига болх беш ва Трофим Денисович Лысенко. Дукха хоза хӀамаш хьекхар цо тхога. Хьаьна шура лу доахан а бӀаргадайтар. Ала доагӀаш да Т. Д. Лысенкона критика еча цхьаболча Ӏилмахоша юрта боахама цхьаккха новкъостал деш ца хилар, цар Ӏилманна беш пайда ца хилар, цхьабакъда, критика е уж говза хилар.

Тхо Т. Д. Лысенкоца касткаста вӀашагӀдетталойя а, къамаьлаш хуле а, хӀанз ваха волаш а чӀоагӀа хоза хеташ ладийгӀар аз цунга. Фу ду цо? 3,5 процент хьаьна шура луш дола доахан хьаэц, тӀаккха уж хьаьна шура луча доахана тайпаех йолча бугӀе а диге, хьаьна шура луча доахана фу доладу Ӏилмахочо. Цу тайпара хьахиннача доахана луш йола шура 5,2—5,5 процент хьаьна хул. Доккха беркат ма дий из — шурийцара хьоанал 2 процент совъяккхар.

Шура, вайна ма харра, — кӀай хий дац, из ший чам болаш а кхачанна дика а я. Хьоанал дукхагӀа мел хул, дикагӀа я шура. Цун лоархӀам ца бича барг-бац паччахьалкхенга из йохкара, план кхоачашъеча хана а.

Базисни хьоанал оттаяьй вайцига шурий. Цкъа парте обкома цхьан секретара со волча а вена, йоах: хой хьона, новкъост Хрущев, паччахьалкхенга шура йохкара план кхоачашъяьй оаха, цхьабакъда, хьоанал-м базисничул лохагӀа хиннай. ХӀанз кхы тӀа а шура дӀаяла езаш да тхо.

Халкъага дика продукци кхачийтара йоакхо еш вац из кулгалхо, закона кӀалхарварг-вола, шийна сатийна вахар Ӏалашдергдола наькъаш лехаш ва из. Ишта мегаргдац, новкъостий!

Нагахьа санна калиновцаш, хӀанз шоай фермашка оаш йоахача тайпара 3,7 процент хьоанал йола шура ца а йоахаш, Т. Д. Лысенко санна 5,2 процент хьоанал йола шура яха Ӏомалоре, цунах доккха гӀулакх хургдар. Цо йиш хулийтаргъяр колхоза доход лакхъе, мехка дикагӀа йола шура тела.

В. В. Грачев: «Ленински Горкашкара» йиъ бугӀилг йоалаяьй оаха.

Н. С. Хрущев: Дика болх баьб.

Хьаэцал оаш хьайбаш кхабара, сиргӀаш йоажаеш йорстаяра способаши из вӀашагӀдоллари. Дукккхача боахамашка укх тӀехьарча ханналца къаьнача Ӏаьдалах леладора уж гӀулакхаш. СиргӀа йоӀар, из цамогаш лелар, лоадама дулх тӀакхетацар цунна: 12 бетта ши бӀаь килограммага мара кхачацар из. ХӀаьта шу диза бугӀа-м 300 килограмм совгӀа дозал долаш хила йиш ма йий, 300 килограммага-м хӀаьта а вета а кхача еза! Цу гӀулакха цунна дика Ӏунал эш, профессора А. А. Вайбуртцяна методах яӀа еза из с вӀалла ца йоӀаш йита еза, хӀана аьлча шерага кхаьча бугӀа доаханца лелара селла сагота а хилац. Цу тайппара цхьан бугӀалга тӀакхетийта йиш я 100 килограмм дукхагӀа дулх. ДӀабодаш бола къахьегами телаш дола доакъараши цхьатарра доллашехьа а дулх 30 процент дукхагӀа доал.

Гой шоана, вай торонаш мел дукха я, духхьал дошо буртигаш да-кх когашта кӀал Ӏо а кхийса дадараш. Цхьабакъда, уж бӀаргагургдолаш а кхетамца хьалохьаде ховргдолаш а Ӏомабе беза. ХӀаьта кердадар Ӏомадеш воацар, цхьан моттиге латт, цунна уж бӀаргагургдац, хӀаьта долче, хьаэца а ховргдац.

Боахамга хьожаш лелача хана В. В. Грачевга аьннадар аз, укхаза болхлой низ мукъабаргба, аьнна. Калиновций меттел, кхыча колхозий а. Долче, из хургдолга ховш хила веза. Болх боацаш нах бусаргба аьнна кхерам мичаб вай мехка. Массанена а тоъаргдолаш да укхаза гӀулакхаш.

Шун колхозе, масала, клубника кхее а мегаргья. Из хала кхее езаш культура я, яле а, мах дика лу цунах. Клубника керда йолаш йохка а, цунах компот, варени, кхы тайпа продукци е а мегаргьяр. Нагахьа санна 200 гектар йолча шоай къонача сомий беша гаьнашта юкъе оаш клубника дӀайийча, кӀезига колхозхой бахийта безаргбацар шун царна гӀулакх де. Бакъдар аьлча, сезонни гӀулакх-м да из. Из боацаш, кхы а корадоагӀаргда де балхаш.

Шун колхозе москалаш йолаяра гӀулакха а уйла йича бакъахьа яр. ГӀажеи боабашкеи дулхал дикагӀа да москала дулх. Москалаш йолайича йоккхий доходаш хургьяр колхоза.

Къахьегам вӀаштӀехьбаккхара гӀулакх даим эргадоахаш тоаданза даргдац, продукташ дукха йоахаргйолаш бу ма лу болх хилийта беза болхлошта, лакхъе еза къахьегама овсарле, хӀаьта цу ларда тӀа совдаккха деза колхоза юкъара рузкъа а цун кхашкеи фермашкеи болх беш болча наьха алапи а.

Юртбоахама производствана механизаци яра юкъе а дукха да вай керда хӀамаш. Соахка Казахстана целинерча къахьегамхой зональни совещани хуллаш ялатий боахама Институте (Шортанды) тхога хьекхар ялаташ чуэцача техниках пайда мишта эца беза хойташ дола башха-дика масалаш. Цига хьахьекхар шерра моттиг чулоацаш йолча жатка болх мишта бу, хьахьекхар цхьан касарах. шин касарах, кхыметтел кхаь касарах а ялат хьокхаш жаткаша беча балха метод. Цунах геттара доккхий экономически пайдаш доал. КӀезигача техникаца дукхагӀа чуэца йиш я ялат хьокхаш а хьалъэцаш а — шоззе а. Нагахьа санна комбайно цхьан касарах улла кӀа мара хьал ца эце, кхоккхе хьалъэцаш хилча кхо го баккха беза цун. Кхаь касарах улла кӀа хьалхара го боаккхашехьа а хьалъэц комбайно, кхы дукхагӀа мах бахийта а ца безаш.

Бакъда, шин касарах е кхаь касарах улла ялат, гучох, хьалъэцадала мег, нагахьа санна гектара тӀара 10—15 центнер мара из ца доалаш хилча. 25—30 центнер ялат доалаш хилча кхаь касарах улла кӀа цкъа го боаккхаш чакхдаккха, арда хала хила мег. Из долла хӀама, дика хьажа а хьежа, практике тахка деза. Цхьабакъда, шерра моттиг чулоацаш йола жаткаш хьае гӀерташ а, хӀаьта иштта йолаш йола шиъи кхоъи жатка вӀашагӀхеттар а, цхьаболча механизатораша из дечча тайпара, — бакъахьара, прогрессивни гӀулакх да. Хало хургда комбайна тӀа низ бокхагӀа болаш йола кӀа оарда машин оттае, тӀаккха могаргда комбайна, гектара тӀара 50—60 центнер йоалаш хуле а, кӀа арда. Цудухьа дикка къахьега деза цу гӀулакха тӀехь.

Цхьабакъда, иззал чӀоагӀа хьийкъа ялаташ доахилга — хургдар да. ХӀанз укх сахьате кӀеззигача колхозашеи совхозашеи мара дика хьувкъадац ялаташ, хӀаьта дукхагӀа яраш 15—20 а 30 а центнерага кхачалца а мара ялат ца доаккхаш я царех. Целинни лаьтташкара 8 центнергара 20 центнерга кхоачаш доал ялат. 25 центнер йоалаш а хул, цхьабакъда, нагтахьа мара хилац ишта. Долче, Казахстана, СибарегӀен, Поволжьяа целинни лаьтташка ялаташ хьокхача хана паргӀатта хьакха мегаргда ялат шин а кхаь а касарах.

Кхетаде хала дац, ишта болх беш хилча къахьегама овсарле лакх мел лургья а дӀадодар лох мел лургда а. Ялат чуэцара кӀезигагӀа эшаргья техника, доагор, кӀезигагӀа эшаргба нах, чухнахьа яргья балха ханаш.

Шерра моттиг чулоацаш йола агрегаташи жаткаши болх бе йоалаялийтар — эшаш а пайдана а гӀулакх да. Хьалха латтача боахамашка ялаташ чуэцара болх кхетамца вӀаштӀехьбаккха ховш йола опыт Ӏоаяьй, цхьабакъда, из метод шортига юкъекхувл ерригача колхозашкеи совхозашкеи. Дуккхачарга тӀехьагӀа кхоач из опыт, яьннача топа тата санна. Топ яьннача хана хьалхагӀа цӀера ала гу хьона, цул тӀехьагӀа цхьа ха яьннача гӀолла мара тата хазац. Цу тайппара, ялаташ чуэцара керда хьисап а чӀоагӀа хьеделе юкъедоагӀа производствана.

Малав из юкъекхувла дезар? «Сельхозтехника» яхача Ерригсоюзни объединене кулгалхойи специалисташи ба, «Сельхозтехника» республикански организацеш я. Уж декхарийла ба рекомендацеш увттаяьи дӀакхахьийтаи ца Ӏеш, шоай организацешка гӀолла уж йолчча моттигашка колхозийи совхозийи механизаторашта, инженерашта толашагӀа йола приемаш, керда технологи Ӏомае, дукхагӀа балха овсарле йолаш техниках пайда эца ховргдолаш уж Ӏомабе.

Нагахьа санна вай хӀанз массанахьа а ялат чуэцара керда технологи юкъеяьккхача, совнагӀа хила мегар вайга комбайнаши трактораши, хӀаьта иштта болхлой а. Новкъа дале а, из динза да. Тхо хьежар шун доахан чудоахкадеча отарга, «елочка» яхача доахан деттача установкага. Ала дезаш да, кулгашца беча балхаца нийсйича, из дикагӀа хилар. Цхьабакъда, хӀанз хьаяьй, опыто хьахьокхачох, доаркай къахьегама овсарле кхы а дукхагӀа лакхъе йиш хулийташ йола, керда «карусель» яха установка. Цу установка тӀа кхаь саго 600 а кхы дукхагӀа а етт бетта йиш я. «Карусель» оттае шоашта, тӀаккха шура дарегӀа хургья колхозе.

Пропашной культурашта Ӏунал дарца дувзаденна, цхьаькха укх тайпара масал а доаладергда аз. Черсий-Балкхарой АССР-ерча З. Шауцуков яхача агрономо эргабаькккха тоабаьб ротационни цел. Саьнаш долча диска диаметр шеръяьй цо, хӀаьта из бахьан долаш йиш хилар хьажкӀашта, уж дегӀаахарга хьежжа, кхозза Ӏунал де. Геттара сиха кхест цел — сахьата 12 километр. ДӀайийнача хьажкӀашта цу машинаца гӀулакх даьчул тӀехьагӀа геттара дикача хьала тӀа хул уж. Кхы кулгашца къахьега дезаш хилац цига. Цунца болх беш хилча йиш хургья лаьтта дика цамцадаккха, лаьттанцара тӀоадал ца къастийта, оасар ший ханнахьа дӀадаккха, из дегӀадоагӀаргдоацача даккха.

Хьалха латта приемаш производствана юкъеяхьар — производственни управленей лоархӀамегӀара гӀулакх. Производственни управленеш декхарийла я эшаш йола рекомендацеш оттаелга «Союзсельхозтехникагара» а юрта боахама Министерствагара а хьадеха. Производственни управленей декхар да уж рекомендацеш колхозага, бригадага дӀакхоачаяр. Нагахьа санна из деррига а организационно чулаца вай вӀаштӀехьадаьлча, кхы а дукхагӀа лакхлургдар вай, новкъостий, продукци яккхара.

Юртбоахама органаш эргайоахаш тӀаийца решенеши вай хӀанз чӀоагӀъяь керда структуреи, гучох, эшаш йолга вахаро хьахьекхад, шоай ханнахьара а бакъахьара а уж хиларах тарра. Цхьабакъда, уж управленеш оарцагӀъяха еза, къьстта чӀоагӀагӀа оарцагӀъяккха еза «Союзсельхозтехника», хӀана аьлча техника — юрта боахам айбара гӀулакха хоадамбеш бола низ. Дикка уйлае еза «Союзсельхозтехника» органашка болх беш болча наха, колхозашеи совхозашеи юртбоахама техникага болх байтарах баьннача пайдага хьежжа шоай къахьегамах мах ийбергболаш цар материальни безам сов мишта боакхаргбар-хьогӀ аьнна. Фу яхилга да из? Из да «Союзсельхозтехника» болхлоша шоаш юкъекхухьаш йолча техниках колхозашеи совхозашеи тар ма лу дикагӀа пайда эцара, цунах беркат далара дукхагӀа низ тӀабахийта беза яхилга.

Техниках пайда эцара керда организационни приемаш юкъехкхаьарах бола бехктокхам совхозий директораштеи колхозий председателаштеи тӀабожабаь ца Ӏеш, лакхера яьнна лохе кхаччалца йолча «Союзсельхозтехника» органаша жоп лургдола, «Союзсельхозтехника» болхлой зем боахараш а кхыметтел юртбоахама техниках пайда эцара керда технологически приемашта алхха пропаганда ераш а хургбоацаш, керда юртбоахама техника цар массанахьа а тӀагӀертта а юкъекхухьаргйола гӀулакх вӀаштӀехьдаккха деза.

«Союзсельхозтехника» аппарат геттара чӀоагӀа я, цхьабакъда, Ӏалаьмате кхераме хургда, нагахьа санна цунах бюрократически аппарат хила йоалалойя.

Массехк дош аргда аз вацийга сий деш доацача ветеринарни гӀулакхах. Терко е ца езаш из долга дац из, дукккхача боахамий кулгалхоша цун лоархӀам ца бар бахьан долаш да. Цхьабола колхоза председателаш хьайба леш латташ хилча мара кхайкац ветеринарага. Цу хана-м лор эшац, кӀоаг баккха бел мара. **(Из хозденна залера нах белалу).** ХӀаьта а, массанена а ховш да, нагахьа санна доахан дикача хьала тӀа хуле, цар продукци дукхха дукхагӀа луш хилар. Могаш доацача хьайбанна дулх дукха тӀакхетийта могаргдац хьона, цхьабакъда, зехьа доакъар-м доадергда Ӏа хьашт меллад а.

Ветеринарни лор декхарийла ва ферме лазараш ца хилийта хьажа, хьайбаш дикача хьала тӀа хилийта, уж лерттӀа дегӀадайта а царна дуккха дулх тӀакхетийта а хьажа. Цудухьа бокъонца вола кулгалхо массаза а йоакхо еш хургва ветеринарни гӀулакх боахаме дика вӀаштӀехьдаьккха хилара.

ХӀанз укх тайпарча деша тӀа саца безам ба са. Каст-каста ладкъаш хул, комсашта молхаш тоха медни купорос тоъац яхаш. Комсий бешамаш Ӏалаьмате дукха я мехка. ХӀаьта медни купорос цӀастах хьаеш йолга шоана ма хой. Дукха мах бода цунга. ЦӀаста дуккхаза а доазол дехьара ийде дезаш, цунах дошув тела дезаш хул. ХӀаьта цу гӀулакха цӀаста ца доадича а мегаргдолаш да. ВӀалла дукха ха а яц из сона хайна. А. Н. Косыгин Итале вахавар, цига промышленникаша аьннад цунга медни купоросал кхозза чӀоагӀагӀа йола препарат эца шоашта, аьнна. Цу тӀа а яьхад цар, лаьрххӀа баьццара басар а техе, медни купорос йолаш санна ювхк оаха тхоай препарат, хӀана аьлча баьццара бос бола медни купорос ийе Ӏемача ахархоша ца эца мегар бос боаца препарат.

Вай ийцар из препарат. Вай практикаша из миштай а хьежа аьлар, из препарат медни купоросал кхозза чӀоагӀагӀа яц, шозза мара. Шозза чӀоагӀагӀа яле, во да из хӀаьта?

Е цхьаькха масал. Вай Ӏилмахоша-химикаша 1950 шерре а тӀехьа гучаяькккхай мехкдаьтта продукташ чакх а йоахаш, комсашта зулам ду хӀамаш йоаергйола ядохимикаташ хьаяра способ. Цхьабакъда, цу хана денз 12 шу даьннад, хӀаьта уж ядаш хӀанз а лабораторешка кийчъеш я.

Химикий декхар — мехкдаьттах из тайпа препарат хьаяра способ сихагӀа дӀакхоачашъяр. Из промышленносто арахецаргйолча тайпара вӀаштӀехьдаккха деза гӀулакх.

Шоана магарра, долла хӀама наха харах, цар инициативах, шоаш дӀадоладаьр юкъагӀа ца дуташ цар чакхдаккхарах тийша да.

ХьажкӀашта юкъера оасар дохаде етташ симазин яхаш гербицид я. Из дика пайда боалаш молха я. Вай из хӀанз укх сахьата ара дукха ца хеце а, хьаеш я. Цхьабакъда, цунах нийса пайда эца хӀанз а Ӏема даьннадац вай.

ЗӀаммигача экспериментальни участке укх тайпара сурт бӀаргадайра сона: дӀайийна яр массехк сортах йола горох, доакъарий бобаш, люпин. Ӏалаьмате дика тӀаьннаяр уж. Цу участке хӀамаш дӀайийначул тӀехьагӀа оасар дӀадаккхар духьа симазин яха молхаш техар, цхьа ха яьннача гӀолла догӀаш дийлхар. Цигга цкъа бӀаргадайра сона дӀайийна хӀамаш ӀажагӀ а луш Ӏолегаш. Цкъа Т. Д. Лысенкоца къамаьл деча хана аз хьаттар цунга — хӀана хилар из ишта. Цо сога аьлар, дӀайийнача горохаи бобаштеи зе хиннад цу культурашта симазин тоха мегаргйоацандаь. Духхьал цхьа хьажкӀаш мара, кхы культура яц из тоха мегаргйолаш. ХӀана аьлча царна зе дац симазина, хӀаьта кхы мелйола культураш цо йоагаю. Дика болх ба колхозийи совхозийи миллионаш гектараш долча кхашка ца а хулаш, йоккха йоацача участке хинна из диса. Цу факто хьахьокх симазинах а, симазин йоацача кхы мелйолча ядохимикатех а нийса пайда мишта эцаргба дика ховш хила везилга. Бокъонца йола рекомендацеш оттаянза яргьяц, хӀаьта уж рекомендацеш хетаргахьа увттаяь хила йиш йолаш а яц. Уж увттае еза Ӏилман учреждений объективни данней а уж ядаш мишта хул хьийжача боахамий опыта а ларда тӀа. Рекомендацешка долчча бесса язде деза ядохимикаташ мел чӀоагӀа я, мишта а, мича хана а, малагӀа тайпа оасара духьала, малагӀча культурашта уж тоха еза, малагӀа лаьттан - климатически хьалаш хилча царех пайда дикагӀа боал, уж мел, сенца вӀашагӀъеэяь хила еза. Из деррига а дика вӀаштӀехьдаьккхаи массане а кхетадергдолаш яздаьи а хила деза.

Малав из де дезар?

Юрта боахама Министерство я. Нагахьа санна колхозашеи совхозашеи ядохимикаташ харцахьа а етте, дӀайийнача хӀамашта цу ядохимикаташа зе а дойя — цунна бехке яр юрта боахама Министерство я. Цунна хьалхара жоп дала деза цо. Уж тайпа дешаш ший моттигерча органашка гӀолла колхозаштеи совхозаштеи дӀадовзийта деза.

Бокъонца уйлаяь система хургйолаш вӀаштӀехьдаккха деза из деррига а, хоадамболлаш оттаде деза декхараш а уж декхараш кхоачашдара хьалхара наьха бехктокхам а. Аз хьалхагӀа дуккхаза яьхад, хьалха латта приемаши Ӏилманна карагӀдаьннараши дика чакхдахарах, производстве дика толамаш дахарах материальни совгӀаташ а материальни стимулировани а дукхагӀа хулийтийла.

Колхозийи совхозийи кулгалхой къахьегама овсарле лакхъергйолеи продукци яккхарга дӀабода мах лохбергболеи наькъаш леха а хӀаьта управленей болхлой, инспектораш-организатораш царна цу гӀулакха новкъостал де а декхарийла ба. Хувцанза ца баьлча мара хувца мегаргбац колхозий председателаш, бригадираш. Лораеза кадраш. ГӀалат даь вола саг, массаза а во хилац. Нагахьа санна колхоза председатела цкъаза гӀалат доалийте а, цунга дикка хьажа веза, из малагӀча бахьанийца даьннад ха, сихха из кхоачамбоацар дӀадаккхара новкъостал де деза.

Ший тайпа да гӀулакх, нагахьа санна кулгалхочун кхета безам беце, хьалха латта опыт, Ӏилманна карагӀдаьннараш Ӏомаде цунна ца лойя. Из тайпа болхло-м, бакъдар аьлча, хувца везаргва.

Ший кхетам, лакхлургбар лакхбенна а ваьнна, саг соцаш а хул моттигаш. Из сихха болх бергболаш, тоъал образовани йолаш вац. Цунга буларгбола болх лаха цунна. Кагирхой лакхерча гӀулакхаш тӀа ахийта кхераш ма хила. Берригача мехка дайзар В. М. Кавун керте латтача украински колхоза сий дола гӀулакхаш. Из колхоза председателалла вахача хана деррига а 20 шу мара дацар цун. ХӀаьта вайцига шовзткъа шу хилча а оалаш да, хӀанз а сов зӀамига ва из гӀулакх шийггара дӀадахьара.

Комсомольций, вай сий долча кагирхой ба кхетам, хьинар, низ. Эггара чоалханегӀа дола декхараш кхоачашдулургда царга, къонача болхлоех тийша тӀадилла мегаргда гӀулакх. Аз къаьнача кадрашта духьал къамаьл ду аьнна, сайх дегабуам бергбац мотт сона, хӀана аьлча со се а ва хӀанз пенсе тӀа ваха ярех. **(Из хозденна нах белалу).** ЦӀаькха а белгалдаккха безам ба са, вай гӀулакх массаза а лакхлургдолаш — ялат, дулх, шура, кхыйола продукташ дукхагӀа йоахаргйолаш кадраш лорае езаши цхьабакъда, уж массаза а цхьан гӀулакха тӀа лоаттае ца езаши хилар.

Новкъостий! Калиновкера гӀулакхаш геттара дика лел. Ялаташ дика хиннад шун, Ӏалаьмате дика я массайола культураш: кӀа, рожь, шекара свекла, хьажкӀаш, горох, бобаш, кӀомал. Са хьехар да колхозий председателашта, производственни управленей кулгалхоштеи специалисташтеи де — образеца меттел дӀаэца шоашта Калиновка. Нагахьа санна Калиновкал дикагӀа боахам бале, цунгара эца хьокхам. ДикагӀа йолча колхозе а массаза долла хӀама дика хилац аьнна оалалургда сога. Хьалха латтача цхьан боахамгара цхьа тайпа доакъош леладе Ӏомаделча, вокхангара — цу боахамо дикагӀа дегӀакхувлаш дола дакъа хьа а ийца, цу опытах пайда ийцача бакъахьа хила а мег. Хьалха латтар хьа а эцаш, дӀахьалха долле шо!

Фу эш вайна коммунизм котъялара? Машар Ӏалашбе беза йоах. Бакълув, тӀаккха машар Ӏалашбара-м мехка экономика лакхъянза а цун низ чӀоагӀбанза а барг мичаб. Машар Ӏалашбара юкъе оаш лоацаргдола дакъа хургда, эггара хьалха, мехка дукхагӀа ялат, дулх, шура, даьтта, коартолаш, баьца даараш даларца. Ялати хьайбай продукташи дукхагӀа хуле, бӀаьхегӀа а низ болашагӀа а хургба вай мохк. Цудухьа кхашкеи фермашкеи оаш хьегаш дола къа машар чӀоагӀбара гӀулакхаца духхьал дувзаденна да. **(ТӀоараш тох).**

Дулха вай маьхаш тӀатехача хана доазол дехьарча вай моастагӀаша махьарч доладир, Ӏаьржа хьаргӀаш санна Ӏеха болабелар уж: хьайлахь хӀанз, Хрущева ше а мукӀарло ду хьона, шоашта дулх тоъац яхаш.

Советски наха дика хов, из лоархӀамера а динза даргдоаца а гӀулакх хьайбай боахам сихагӀа айбар духьа, мехка шортта дулх хилийтар духьа, из даккхара боарам маьхаш, чухнахьа даха йиш хургйолча кхоачабар духьа вай даьлга.

Капиталистически дунен тӀа шоашта мел деза дулх ца дуаш бола нах сов дукха ба. Из хов вай кхоачамбоацараш дувцаш цӀогӀарч деттачарна. Цхьабакъда, царна кхоачам ба хьалаца моллагӀа а цхьа хӀама хилча.

Бакъдар аьлча, кхы тайпа хургдар гӀулакх нагахьа санна юрта боахамера вай толамаш промышленностера дараш санна хилча. Вай промышленность дегӀаярах ала во хӀама дий цар цхьаккха а? Дукха ха йоацццаш аз йийшай, ховш ма дарра, вай мехках доацар дувца Ӏомалуш волча — цуннах мах тел цунна — американски журналиста Шварца статья. Укх тайпара да цу журналиста яздер: Хрущев хӀанз гӀадваха хургва — юххера а кхоачаш хиннад цунна дагалаьттар — болат лоаладеш йолча американски промышленносто укх тӀеххьарча кӀирашка Советски Союза промышленносточул кӀезигагӀа арахийцад болат.

Сона хийтар: юххера а Ӏа а бакъдир-кх тха толамаш. Оаха бакъдайтар хьога уж. **(Залера нах хьов. ТӀоараш тох).** Сона хоза хетар Америка ВӀашагӀкхийттача Штаташачул дукхагӀа болат лоаладаьд Советски Союзо, яхаш, моастагӀчо мукӀарло деш йола статья ешаш. Из да дош! — вай Гагарин космосе вахача хана М. А. Шолохова аьнача тайпара.

Американски журналисто-м, бакъдар аьлча, язду США тӀехьакхувргья Советски Союза яхаш. Производственни мощносташ йоккхий я цар. Цхьабакъда, баьрий ший говраца дикагӀа йолча говрал корта ваьнна а хьалха ваьлча, эггара массагӀа йолча говрал а ше хьалхаваргхиларах дог тийше хул. **(ТӀоараш тох).** Иштта да гӀулакх вай дар а. Хьалха тӀехьабиса мохк бар вай бар, цхьабакъда, вай экономика эрга а яьккхай, хӀаьта болат лоаладара дунен тӀа эггара чӀоагӀагӀа дегӀаена промышленность йолча США-на тӀехьакхийнача деношка дӀа а кхаьчад вай. Из толам беций, новкъостий! **(ЧӀоаггӀа тӀоараш тох).**

Тахан болат лоаладара хьалхадаьннад вай царел, кхоана кхы продукци яккхара а хьалхадаргда. Цу тайппара хьакхоачаргья вайна духьал бараша, вайга мича дуларгда цар дер, социализм ма йий из, коммунизм я из, цудухьа хьалха аха безаш ба уж, аргдола ха. **(ДӀаьхдаь тӀоараш тох).**

Фуд вай динза дavailable?

Вай наха хьаьна а чам болаш а кхача буилга, цӀена, дӀайха, хоза тӀадувха барзкъа хулга, сийрда, паргӀата чуӀе моттигаш хулга, бераш школе деша ухилга, царна берий яслеши бешамаши хулга. ХӀаьта из фу яхилга да аьлча, из да, вай экономика, вай техника, культура кхы а лакхагӀа айяла еза яхилга. ТӀаккха ший мотт юхаозаргба вайна духьал бараша. Цу тӀа кхы а ракеташи термоядерни бомбаши а хилча. ТӀаккха геттара дика даха йиш я. **(Из хозделе белалу, тӀоараш тох).**

Фу дергда хӀаьта! Нагахьа санна газа цӀагӀа лоаттае езаш хилча, гаьзах йоагӀача хьажаца дӀаӀама а ваха а йиш я. Хьадувла хӀаьта, гаьза когаметта лоархӀаргья вай империализм, хӀаьта вай цӀа — из еррига планета хургья. Мал веннача даккъа эш вайна тӀом; гаьзаца вахар, цун во хьаж лар гӀойле я, из, оалаш мадарра, ший огороде чу ца а йохийташ. Цу гӀулакха мехка оборона чӀоагӀъе а экономика дегӀакхувла а еза. Из вай да а ду, парте XXII-ча съездо белгалдаьча тайпара хьалха ух вай, коммунизмагахьа. **(ДӀаьхдаь тӀоараш тох).**

Оаш, юрта къахьегамхоша, кхоачашдераш доккхий декхараш да парте XXII-ча съезда решенеш, керда Программа чакхъяккхара. Юрта боахам айбар, халкъа эша кхачан продукташ Ӏалашъяр, промышленноста бедал хилийтар — коммунизм хьалъяра ударни фронт. Цудухьа хӀанз укхаза болча колхозий кулгалхоша, шун хьаьшаша, юрта боахамерча берригача къахьегамхоша цӀаькха а уйлае еза шоай торонийн. ТӀехьаюсаш йола моллагӀа колхоз торонаш йоацандаь йисац тӀехьа, ший торонех лерттӀа пайда эца цунна ца могандаь юс. Керттердар из да, новкъостий.

Кхетамца боахама доал де Ӏомабе беза нах. Еррига колхозаш Калиновка боарамга кхоачаш тоаяра мелъэшар долаш да вайга. ХӀаьта вай-м я хӀанз а Калиновкачул а лакхагӀча боараме шоай боахам лелабеш йола колхозаши совхозаши. ХӀаьта, нагахьа санна деррига боахамаш Калиновка боарамга кхоачаш айделча-м хӀанз Америка ВӀашагӀкхийттача Штаташа доаккхачул дукхагӀа дулх доаккхаргдар вай хӀара сага сих лоархӀаш. Кхетадой оаш, из мел йоккха котало хургьяр! ЭгӀабергбар вай моастагӀий. **(Залера нах из хозделе белалу. ТӀоараш тох).** Дулургдий вайга из? Нагахьа санна Калиновкана дулуш хилча, вокхарна хӀана дулац из? Дулургда! Вай йоккхача торонех кхетамца пайда эцилга мара эшаш хӀама дац.

Оаш къахьегача моттигашка шун аьттув балар ларца чакхдоалийт аз сай къамаьл. ТӀадоагӀача шера дахка мег тхо шо долча, хӀаьта цхьа шу даьннача гӀолла дахка а мег. Сона ловра, мичча хана кхийтта а вай вӀашагӀкхийттача хана оаш шоай рузкъаш кхы а дукхагӀа дебадаь хулга — юкъара дараш а шо-шоай дараш а. Вай мехкарча хӀара колхозхочун, хӀара болхлочун, гӀулакхерча сага ираз массане а юкъарча иразаца дувзаденна да. Нагахьа санна капиталистий закон сага саг борз йолаш, цудухьа цхьанне шоллагӀвар тоӀаваь воаллавеш, бера тӀагӀолла гӀа боахаш, хӀаьта нагахьа санна гӀа тӀехбаккха ца моге, — бера ког тӀатохаш дале, вай адамий законах дах: цаӀ массанена тӀехьа, массава а цхьаннена тӀехьа. ХӀара колхозе, совхозе, промышленни предприяте, гӀишлоне, Ӏилман учреждене ерригача торонех пайда эца беза вай сийлахь-доккха коммунизм хьалъяра гӀулакх дӀахьалха кхувлара.

Керда толамаш доахалда оаш, деза доттагӀий! **(ЧӀоаггӀа, дӀаьхдаь тӀоараш тох).**

Гражданаша къа ца хьегаш хьахиннача доходех хьалдаь е ийдаь цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош мах ца луш хьаяхарах дола

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Указ

Паччахьалкхен органашка къахьегамхой общественни организацешкареи коллективашкареи материалаш ух цхьаболча наха къа ца хьегаш хьахиннача доходех, хIаьта иштта законех доацаш паччахьалкхен предприятей, учреждений, колхозий, кооперативнии кхыйолчеи организацей средствах пайда эцара чотах цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош хьалъеш е ийеш хиларах лаьца. Къахьегамхой общественни организацештеи коллективаштеи хила а доагIаш новкъа да цу наха леладу гIулакхаш, цар йоах, уж тайпа цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош къахьегамхой депутатий моттигерча Советий коммунальни фонде, колхозашта, кооперативни а кхыйолча а общественни организацешта дIале.

Цхьаболча гражданаша леладу уж общественна духьалара гIулакхаш соцаде а къа ца хьегаш хьахиннача доходех дIахойодача хана цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош хьалъелга е ийелга дIадаккха а лерхIаш РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо соцам бу:

1. Къа ца хьегаш хьахиннача доходех, хIаьта иштта законех доацаш паччахьалкхен предприятей, учреждений, колхозий, кхыйолча кооперативнии общественнии организацей средствах пайда эцара чотах гражданаша хьалдаь е ийдаь цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош мах ца луш хьа а яьха, къахьегамхой депутатий районни, городской Совета коммунальни фонде, колхоза е кхыйолча кооперативнии общественнии организацена дIалуйла.

2. Къахьегамхой депутатий районни, городской Советий исполнительни комитеташ декхарийла йойла цхьаболча наха къа ца хьегаш хьахиннача доходех цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош хьалъярах е ийярах йолаш йолча материалашка бокъонца хьожилга Iалашде, цу гIулакха лаьрхIа Совета депутаташ, коммунальнии финансовии органий, кооперативни, профсоюзни, кхыйолча общественни организацей викалаш юкъе бола комиссеш хьа а еш.

Цу материалашка хьежа хьахинначунгеи комисси заключенегеи хьож къахьегамхой депутатий районни, городской Совета исполнительни комитет, эца бахьан дале техка материалаш районни (городской) халкъа суде дIачуяла решени тIаэц цо.

3. ГIишло хьалъяь е ийца средстваш мичара нийсъеннай къахьегамхой депутатий районни, городской Совета исполнительни комитет хьожаш, хIаьта иштта мах ца луш гIишло хьаяккха аьнна судо дош къоастадеш гIишлон даь бокъо я тохкам баьча материалашка хьажа, ше средстваш мичара енай дувца, ше яхар чIоагIдеш дола документаши кхыдола тешалаши тIада.

4. Къа ца хьегаш хьахиннача доходех хьалдаь е ийдаь цIенош, дачаш, кхыйола гIишлош гражданашкара мах ца луш хьаяхарах йолча материалашка районни (городской) суд хьож моллагIа нах тIахила йиш йолаш хьайийла еча суда заседане прокуророи общественни викалашеи дакъа а лоацаш.

ЦIенош, дача, кхыйола гIишлош къа ца хьегаш хьахиннача доходех, хIаьта иштта законах доацаш паччахьалкхен предприятей, учреждений, колхозий, кооперативни, кхыйолча общественнии организацей средствах пайда эцаш хьалдаь е ийца хилар бакъдолга соцадаьчул тIехьагIа халкъа судо соцам бу уж гIишлош мах ца луш хьа а яьха къахьегамхой депутатий районни, городской Совета коммунальни фонде, колхоза е кхыча кооперативнии общественнии организацега дIалойла аьнна. Цу соцамаца халкъа суда йиш я гIишлош хинна да а цунца цхьана бахараш а дIадоахача цIеношка, даче, кхыча гIишлошка чуIе йолча бокъонах баха. ЦIеношкара арабоахарий кхыйола чубаха помещени еце хIанз йолаш йолча нормех царна чубаха моттиг лу царгара дIадаха цIенош дIаийцача организаце.

5. Нагахь санна цхьаболча наха къа ца хьегаш нийсъеннача доходех цIенош хьалдарах е эцарах йола материалаш мичара нийсъеннай къахьегамхой депутатий районни, городской Совета исполнительни комитето е халкъа судо тохкаши царга хьожаши йолча хана зуламе гIулакхаш деш хиларах хIама гучадоале, цунах йола материалаш следстви е прокурорага яхьийта йоагIа.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
Н. ОРГАНОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
С. ОРЛОВ.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР-ра ГОРОД ГРОЗНЕ ДОАЗУВ ШЕРДАРА ХЬАКЪЕХЬАРА

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА

УКАЗ

Город Грозный, Черноречье яха болхлой поселок цунах дIа а тохаш шеръяра хьакъехьа Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума баь соцам чIоагIболба.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
Н. ОРГАНОВ.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
С. ОРЛОВ

Москва, 26 июль, 1962 шера.

СихагIа кийчъе силос

Батаев Хьамзатеи Эсембаев Имранеи комсомольско-кагирхой звено лелаеча 300 гектар хулача хьажкIий кхай тIара хьалхара итташ гектараш чуийцай. «Дружба» совхоза шоллагIча отделене лаьттагIъеллай бIаьш центнераш силос.

— Укх шера оаха дерригa доахан чуоттадаь кхоабаргда, — аьлар ферма заведующе Батаев Хьамзата. — Кастта болх бе йолалургья механически доахан деттаргдола «Елочка» яха установка.

Iалаьмате дукха силос, кхыдола доакъар кийчде деза отделенерча хьайбаш леладерий.

Цхьабакъда, хьалхарча денош хьахьокх силос кийчъяра болх эсал лелилга.

— Дийнахьа 80—100 центнер силос мара кийчъяц оаха, — йоах звеньевойс Батаев Хьамзата. Нагахьа санна кхоачам хиллал транспорт яларе цул шозза дукхагIа доакъар кийчде вIаштIехьдаргдар тха.

Дика хьийкъай хьажкIаш. ХIанз санна шорттига уж чуэце кхерам ба дукха хьажкIаш зехьа йовра. Махулла сихагIа вIаштIехьдаккха деза силос дIакхахьа транспорт хургйола гIулакх.

А. НОР,
ВЛКСМ Гудермесски райкома секретарь.

Цунца Iомавала мегаргва

ДикагIбарий опыт балха юкъе

Шаьла района къахьегамхошта йовзаш я «Джалка» совхоза цхьоалагIча отделене дикагIйола доярка Шахидова Зарет.

Ийс шу даьннад Зарета дояркалла болх бу. Доахана шура дукхагIа лургйолча тайпара уж леладара йоккха говзал Iомаяьй цо. Ер кхоалагIа шу да Шахидовас кIезига шура лу доахан хьа а ийдеш царгара дикагIчаргар санна шура йоаха.

...Из дар массехк шу хьалха. Цхьа группа яр ферме, уж доахан леладе раьза йолаш доярка яцар. Доахан бIеха, гIийла, геттара кIезига шура луш дар. Зарета хьаийцар уж.

Чакхдаьлар цхьа шу. Планах хIара Iаттагара цхьа эзари ворхI бIаьи килограмм шура яккха езача Шахидовас ши эзари ворхI бIаьи килограмм яьккхар. Кхы а лакхделар цун толамаш шоллагIча шера. Говзача доярка хIара Iаттагара йоаккх кхо эзари кхо бIаьи килограмм гаргга шура.

ДIадахача шера а Шахидовайга яр керда группа. Ше лелабеча 16 Iаттах хIаранегара кхо эзари шовзткъеи итт килограмм шура яьккхай цо.

Мишта вIаштIехьдоал Зарета иштта дика толамаш даха?

Цу хаттара жоп луш сона хетаргахьа керттердар да доярка шийи болх кхетамца вIаштIехьбаккхар, доаханна дика гIулакх дар.

1959-ча шера кIезига шура луш дола доахан хьаийцар Зарета. Тахан санна дага доагIа сона фермерча дояркаша дийцар.

— ХIанз ховргда-кх, — йоахар цар, — Зарета дикагIча доахангара санна акхаргара а шура йоаккхий.

Дог гIоздоаккхаш яцар хьалхарча деной балха итогаш. Из иштта хургдолга ховш яр Зарет ше а. Доахана шура тIатохаргхиларах тешаш яр доярка. Къахьегамца, алхха цхьанна а халонах бIу ца къожабеш къахьегарца яккха езаш яр котало.

Говзача доярка эггара хьалха лаьрхIар доахан лерттIа Iунал дергдоала гIулакх вIаштIехьдаккха. Массанел а хьалха хьайоагIар Зарет ферме. Доаханна доакъар а диле, цар кIийле цIен а йийя, доахан цIенде йоалалу Зарет. Иштта гIулакх деш леладаь доахан дукха ха ялалехь дика тоаделар.

Мел къахьийгар доярка ше яхар дергдолаш доахан кара Iомаде гIерташ. ЧIоагIа хало озар Зарета хьалха. Унзар лелхаш, мIаргаш бетташ детгийтацар доахана. Гуш дар царна етташ хинналга.

Цхьаькха хIама дагадолаш а ухар Зарет селла Iуйранна балха. Дуккхача наьха гIар-тата доацача хана сатемегIа хул доахан, хIаьта цар шура еррига хьа а лу.

Хелла Iаттаца къамаьл деш, цунна кулг хьекхаш из цIенбеш йоаллаш бIаргаго йиш яр доярка. Доахан хьаIемар. Мел гIадъяхаяр Зарет!

Массане а дика кхетаду доахангара дукхагIа шура яккхара керттера эшар доакъар долга. Шортта витамини белокаши йолаш да тайп-тайпара доакъар.

Цу хьакъехьа дика аьннад нов. Н. С. Хрущева:

«Доакъар хуле — хургда дулхи шуреи».

Тха совхозе хьайбашта шортта доакъар хургдола хьалаш хIанз а Iалашдаьдац. Цхьабакъда, йолча торонех кхетамца пайда ийцача хьайбай продукци дикка алсамъяккха торо я совхозерча хьайбаш леладерий. Из дика хьахьокх Шахидова Зарета балхо. Цо ха а ховш пайда эц долаш долчоах.

Лоацца дувцаргда аз Зарета доахан мишта кхоаб.

Гуйран-Iан замах доаханна лу йол, хьажкIий силоси гIадамаши, концентраташ, барда. Iуйрийна пхи сахьат даьлча доаханна йол юлл, детта доладалалехь хьажкIий силос а юлл. Цхьа юкъ яьлча детта уж. Цхьайтта сахьат даьлча цIаькха концентраташ а эяь силос лу. Цул тIехьагIа доахан коа ара доах, хий моладе дуг.

Делкъийна юха а йол юл Зарета ший доаханна, хIаьта сайрийна детталехьа силос лу. Бийсанна хьайшка хьажкIий гIадамаш чудохк.

Цхьа хIама зем баьккха леладу Зарета. ДикагIа доакъар диллача дукхагIа шура тIатохача доаханна шозлагIа кхы а дукхагIа лу доакъар. Дийнахьа шозза молабу барда. Ала деза, барда хан-ханнахьа мелабеш хилча шура дика тIакхетилга. Нагахьа санна цхьацца бахьан юкъе ийккха барда боацаш хиннача денна дикка шура лаьгIйора доахана. Махулла дукхагIа барда хургболаш болх вIаштIехьбаьккхача вайна боккха пайда баргбар.

Лоацца аьлча, денни-буси Зарета ший групперча хIара Iатта лу 30 килограмм силос, 9 килограмм йолли хьажкIий гIадамаши, ши килограммага кхаччалца концентраташи.

Иштта кхаьба доахан цхьа бутт баьлча довза хала дар. Иззал хувцаденнадар уж. Цул совгIа хьалха енначул 1,5-зза дукхагIа шура лора хIара Iатто, хIаьта цхьадолчар — шозза дукхагIа. ХIанз юкъера лаьрхIача хьалха дехкача доахангара итт-итт килограмм шура йоаккх Зарета.

Боккха теркам бу Зарета доахан детта Iомаялара а.

— Тха балха юкъе лоархIамегIчарех цаI да — лерттIа етт бетта хар, — йоах Зарета. Шура дукхагIа яккхара цо Iалаьмате доккха новкъостал ду.

Ше доахан детта йолаялалехь цIена кулгаш а диле, цIена халат тIадувх доярка. Цул тIехьагIа цIенбаь Iатта шим бул йовлакх а хьакхе. Дика массаж яьчул тIехьагIа мара йолалац етт бетта. Пхе-ворхI минута цхьа етт бийтта йоал Зарет. Массаз а цхьан хана чухь доахан детта гIерт доярка. Из иштта ца хилча доахан сатийна хилац, хIаьта еррига шура хьа а лац.

Укх шера Шахидовас леладу хьалха дахка къона доахан. Царех дукха шура лургйола доахан хьалкхеде дезаш я Зарет. Из атта болх боацилга моллагIча дояркана дика хов. Шийна хьалхашка латта декхар дика кхоачашду Зарета. Бейнача ворхI бетта ше леладеча доахах хIара Iаттагара цхьа эзари ийс бIаьи килограмм шура яьккхай. ТIаийцача декхарел дикка дукхагIа хул из.

ХIанз чуоттадаь кхоаб доахан. Царна шортта моша доакъар да. Из бахьан долаш укх тIеххьарча хана дикка тIакхийтай шура.

Кхычар хьаIомаде а цар шоай балха юкъедахьа а мегаргдолаш хIамаш да Зарета балхаца.

КПСС мартовски Пленумо доккхий декхараш оттадаьд вайна хьалхашка. Хьайбашкара йоаха продукташ совъяхара чуийнна къахьегаш ба тха болхлой. Царна юкъе хьалхарча мугIаре йоагIа говза доярка Шахидова Зарет.

В. МУТУШЕВ,
«Джалка» совхоза керттера зоотехник.

НРВ яха молхаш арахеца йолаеннай Грозненски нефтемаслозавод.
СУРТА ТIА: оператора гIончий А. Воронинаи Л. Спиринаи НРВ чуйолча бидонашка хьежаш боахк.
В. БАЙДАЛОВА сурт.

Ха ца туллийташ

Дерригa балхаш хан-ханнахьа даь дахара йоккха терко ю Ачхой-Мартана районерча «Лермонтовский» совхоза 4-ча отделене механизатораша.

Ка бола ялаташ чуийца 370 гектар совгIа дола лаьтта бийсана тракторашка болх а байташ сихха аьха даьккхад, доакъарийна лаьрхIа шозлагIа юв культураш а сихха дIайийнай.

Отделенерча механизаторий уж дерригa балхаш цхьана де вIаштIехьдаьлар техниках бизза пайда эцарах.

Къаьстта белгалбаьнна ба цига трактористаш Эльбердов Мусаи Осмаев Данилбеки. Ялат чуэцача, лаьтта оахача, шозлагIа культураш дIаювча, моллагIча участка тIа уж болх беш хиларах цар ши норма кхоачаш ца еш цхьаккха ди дIадодац.

ХIанз цу отделенерча хьажкIаш лелаечун Чагаев Iимрана участка тIара силоса лаьрхIа дIайийна хьажкIаш хьокхаши цунах силос йоллаши ба цигара механизатораш. ХIанзалехь цар 300 тонн совгIа силос чуйодаш бола кIоаг хьалбизаб.

Силоса уж хьажкIаш чуэццашехь а мукъадаьнна лаьтта оахаш ба трактористаш Эльбердови Осмаеви.

Цу тайпарча темпашца дIахо йодача хана а юрта боахама техникага болх байташ цар шоай гIулакх дIахьойя хIанзчул тIехьгIа де дезаш мелдола балхаш а дикагIча агротехнически хана даь даха вIаштIехьдаргда механизаторий.

З. ГЕЛИСХАНОВ,
тха корр.

ЛОАМ IА ДОАККХАРГДА ХЬАЙБАША

Дукха дулх, шура, кхыйола продукци паччахьалкхенна дIаяла езаш ба тха колхоза къахьегамхой.

ДукхагIеи дарегIеи дулх даккхара, дIахо а хьайбай боахам тоабара колхоза правленеи парторганизацеи укх шера лаьрхIар Советски района лоаман даьгIенех дукхагIа пайда эца.

Укх шера бIаьсти оаха лоам дигаьдар цхьа-ши шу даьнна 158 бежан. Царна гIулакх де хьожавир бежа Iу Гайталиев Iаьла.

Цу хана денз кхо бут совгIа ха яьннай. Доахан Iалаьмате дика тоаденнад. Итташ центнераш дулх тIакхийттад царна. Кхо бIаь килограмм дозал дола доахан паччахьалкхенна дулха дIа а денна, вожаш лоам Iа даккха дутаргда. Цул совгIа гуйран лоам дугаргда кхы а 150—160 бежан, хIаьта хьатIайоагIача бIаьсте — 180 доккхагIа дола Iаьса.

Хьайбаша Iа доаккхаргдолча моттиге хIанз хьалде доладаьд отараш. Говза бульдозерист Смирнов Михаил ва цига наькъаш тоадеш, гIишлонхошта новкъостал деш. Масала, Шаро-Аргунера Нежелой яхача моттиге кхаччалца никъ тоабаь баьннаб. Хьайбашта доакъар кийчдеш лоам болх беш я шиъ тракторни йол хьокха машина, говра йолхьангаш. Цу гIулакхаша торо хулийтаргья лоам дига хьайбаш Iана замалахьа дикача доакъарца Iалашде.

ДукхагIа дулх, кхыйола хьайбай продукташ яхара чIоагIа новкъостал дергда тхона лоаман даьгIенех шерра пайда эцаро. КПСС мартовски Пленумо оттадаь доккхий декхараш сихагIа кхоачашде а Даьхенна шортта дулх, шура, кхыйола продукци яла а вIаштIехьдаргда тха.

Н. БОЛЬБАСОВ,
Шелковской района Ленина цIерахча колхоза парторганизаце секретарь.

Дояркай къахьегама толамаш

Надтеречни района «Надтеречный» совхоза 1-ча отделенерча шурий ферма болхлоша толамца кхоачашду шоаш тIаийца декхараш.

Отделенерча къахьегамхоша паччахьалкхенга шура йохкара ах шера план 106 процент кхоачашъяьй. ХIанзалехьа паччахьалкхенга 3795 центнер шура ехкай цар. ВорхI бетта планал совгIа хIара Iаттагара 68 килограмм яьккхай.

Вай республике цIи хезача доярка Дукаева Маккас хIара Iаттагара 1775 килограмм шура яьккхай. Из хул соахка яьккхачул 80 килограмм дукхагIа. ХIаьта укх шера хIара Iаттагара 2100 килограмм шура йоаккхаргйолаш декхараш тIаийцад Маккас. Дукха ба цига цунах тарра бола дояркаш.

А. МАМАЕВ.

Сунженски районе

ШЕРА ПЛАНАЛ ТIЕХ...

Сунженски районе ЦIеча Эскара цIерахчеи «Путь к коммунизму» яхачеи колхозашка паччахьалкхенга фуаш дохкара гIулакх дика лел. ЦхьоалагIа август кхачалехьа паччахьалкхенна планах доагIа фуаш дIаденна яьннай колхозаш. Шера планал тIех «Путь к коммунизму» яхача колхозо 34 эзари ЦIеча Эскара цIерахча колхозо 32 эзари паччахьалкхенга фуаш дехкад. ХIанз кхы дIахо а фуаш дохкаш ба уж.

А. МИХАЙЛОВ.

☆ ☆ ☆

ЙИЪЛАГIЧА КВАРТАЛА ЧОТАХ.

Сунженски районе «Победа» яхача колхоза къахьегамхоша соцам баьбар паччахьалкхенга планал тIех 600 центнер дулх дохка. Шоаш тIаийца декхараш дика кхоачашду цар. Июль бетта цу колхоза къахьегамхоша 269 центнер дулха дIаеннай. Паччахьалкхенга дулх дохкара 9 бетта план 104 процент кхоачашъяьй. ЙиълагIча квартала чотах 96 центнер дулх дехка баьннаб уж. Паччахьалкхенна дулх дIадалара болх дика лел цига. Цу колхозо планал тIех 12 эзар фуъ дIаденнад паччахьалкхенна.

А. ЗИМАРИН.

ТОРОНЕХ ПАЙДА ЭЦАРГБА

Юртбоахам дегIабара керда этап хьайийлар КПСС мартовски Пленумо. Хьайбай боахам мамогга сихагIа дегIабоалабара беррига теркам тIабахийтаб тха районерча колхозхоша, коммунисташа. Укх шера Первомайски районе хьалъяьй доахан чудоахкаду йиъ помещени, пхи жел, кхыйола гIишлош.

Тхоашта хьалхашка латта декхараш сихагIа кхоачашдара оаха лаьрхIад дахка доахани жаи махулла дукхагIа дебаде. Ер шу чакхдоаллаш района боахамашка хургба 610—650 етт, шозза дукхагIа хургда жерч, хIаьта цунга хьежжа тха торо хургья дулхи шуреи дукхагIа яккха а.

Оахача лаьттай 80 процент дIалаьцай ялатийнеи силосаи лаьрхIа дIайийнача хьажкIаша. Укх шера эггара хьалха районе дIайийнай доакъарийна лаьрхIа шекара свеклаи горохи.

1961-ча шера тха колхозаша 100 гектар оахача лаьттана лаьрхIача 42 центнер дулх даьккхад, шура — 81,5 центнер. Из дIадахача шерашка хинначул дуккха а дукхагIа да.

Хьайбай боахам дегIабара хьакъехьа парте вайгара дIадехар дизза кхоачашде, чурча торонех пайда дукхагIа эца гIерт района къахьегамхой, коммунисташ.

Оаха даьча лоархIамех 1964 шера 100 гектар оахача лаьттанна лоархIаш 100 центнери кхыча лаьттай 100 гектара лоархIаш 18 центнери дулх даккха торо йолга гучадаьннад. Дикка алсамдаргда шуреи тхаи даккхар а. ДукхагIа дулх даккхара доккхагIа дола дакъа дIалоац доахани жаи леладаро. Бакъда, оаха дика кхетабу хьакхарч ебаяро колхозашта лургбола пайда а. ХIанз укх сахьате хьакхарч лелаю дика фермаш я кхаь колхозе. Царех къаьстта дикагIа лоархIаш я коммуниста А. Арапханова кулгалду Ленина цIерахча колхоза хьакхарч кхоаба ферма.

Хьайбашкара йоаккха продукци алсамъяккхара, уж дукхагIа дебадара эггара боккхагIа лоархIам болаш да царна лерттIа гIулакх дар, уж ца дойтар. Цу даькъе а дукха дика хIамаш да районерча боахамашка. Масала, Iаьсий дика а долаш хьалкхедара Ленина цIерахча колхоза новкъостал хиннад сунженцаша санна доаханна кIал а тувсаш Iаьсий леладарах. Цу дикача методах шера пайда эцаргба кхыча колхозаша а.

ДIадахача шера кхоачам хиллал доакъар Iалаш ца дарах дукха зе хилар района. ХIанз массе а колхозашка сихбенна йол хьокхаш, хьажкIий силос лаьттах йоллаш латт. ХIанззе а хьатIаувз из Iана замах хьайбаш хургдолча моттигашка.

Шелъяллалца дукхагIа дола доахан, жа лоаман даьгIенашка леладу. Дика толамаш дахарах укхаза белгалбаьннав Орджоникидзе цIерахча колхоза жа Iу А. Оздоев. Коммунист А. Оздоев дика агитатор а ва. Лоам болча наха цо каст-каста газеташ, журналаш деш, царца беседаш ю.

Дулхага дIадодар лохдара, из дукхагIа даккхара колхоза правлене лаьрхIад доаханни жаи бIарччача шера лоам кхаба. Парторганизаце массе а участкашка лерттIа дIанийсбаьб коммунисташ. Масала, А. Оздоева доахани жаи кхоабилга тIадожадаьд, Ю. Харсиева — доакъар кийчдар.

Цхьабакъда, практико техка керда методаш балха юкъекхахьар, халача балхашта механизаци яр районе хIанз а доаггIача бесса вIаштIехьдаьккхад ала йиш яц. Районе цхьаккха а ферма яц доахан кортамукъа лела йиш йолаш, доахан кара детт, механизаци яь фермаш яц, лерттIа Iома а яц дIа а йоаржаяц дикагIа барий опыт.

Района боахамий еррига торонаш я укх гарггарча хана дулх доаккхилга 1,5-ззеи шура йоаккхилга 50 процента алсамдаккха. Лоаман даьгIений «целина» оаха сихагIа караерзайича аттагIа хургда тхона уж декхараш кхоачашде.

Белгалдаккха деза, цу даькъе а оаха укх шера дикка балхаш даьлга. Лоам никъ биллаб, хIаьта лоаман даьгIенех хьалхарчул дукхагIа пайда эц.

Колхозхоша даьккхар дизза дIа а луш, балхацара цар безам сов а боахаш никъ лелабергба оаха кхы дIахо а. Цу доллача хIамаша торо хулийтаргья хьайбашкара йоаккха продукци даим алсамъяха, колхозий экономика чIоагIъе, колхозхой вахар тоаде.

С. ЦОЛОЕВ,
КПСС Первомайски райкома хьалхара секретарь.

Сунженски районерча Орджоникидзевски станицана гаьна йоаццаш, хозача моттиге эхки хьакхарч кхоаба лагерь йиллай «Победа» яхача колхозо.

Дика хьалаш да укхаза хьакхарч кхабара. Механизатора Чечелев Михаила гIулакх деча хьакхарчашта дуккха дулх тIакхийттад. Чечелева кхеа яь паччахьалкхенна 1000 хьакха дIаеннай.

СУРТА ТIА: (аьттехьара аьрдехьа) Михаил Чечелеви Иван Делияноки ахкан хьакхарч кхоабача лагере.
Х. СУЛТАНОВА сурти тексти.

ДЕРРИГДУНЕН БАРХIЛАГIЧА

ХЕЛЬСИНКИ. Са хилча денз са довлцца кхехкаш латт фестивала къона низ. ТIанкI аьнна доккхийча гIулакхех хьалдизза да цун хIара ди. Дунен къонало дувц ший эггара саготагIа дола дешаш, спорта гIулакхашта яхь лоаттаю, шоай искусство гойт.

Дерригача халкъашта юкъера машари доттагIали бахьан долаш, дерригача адамлен ираз бахьан долаш лоаттабеча къовсама идеях хьалйиза я еррига фестиваль. Цох боал цун оаза низ, ерригача планете гIолла дIаяьржай къоналеи оаз, цо машар бахьан къовсам лоаттаберий мугIараштa юкъеззад наьха къона эскар.

Фестивало белгалдоаккх мехкарий ди. Фестивале дакъа лоацача, шовзткъе итт совгIа болча мехкара баьхкача къонача мехкараша Iурра денз хьалйизар Хельсински культура цIен йоккха зал. Уж гулбеннаб эггара бIарзагIа долча дешашта дагабовлар духьа, шоашта дукхагIа дага доаллар дIаалар духьа. Къамаьл хилар — сакъердаме, безаме.

✦⊙✦

ХЕЛЬСИНКИ. Дерригдунен кагирхойи студентийн VIII фестиваль.

Сурта тIа: (аьрдехьара аьттехьа) Вьетнама делегаце членаш Нок Зауи, Тау Мини Хону Виньи советски йоIаца хьажкIаш лелаярхочунца Молдован Любайца (аьрдехьара шоллагIа латтар) къамаьл деш ба.

ТАСС специальни корреспондентий Е. Кассинеи В. Генде-Ротеи сурт хьайийцад фототелеграфаца).

Фестиваль йистеяьннай

Алжирерча, Куберча, Гвинеерча, Иракерча, Сирерча, Уругваерча, кхыча мехкашкарча мехкараша дувцар паргIатача къахьегама дегагIозах, шоай лоIам бахьан долаш герз бе а делла лоаттабаьча къовсамах, капитала мехкашкарча кхалнаьха маIача наха нийсса бокъонаш ца хиларах.

Мехкараштa хетадаь доккха эстрадни концерт хилар консерваторе саррахьа.

Цу деношка хиннача лоархIамегIарча хIамаех цаI да Олимпийски стадионе хинна доккха спорта, гимнастика, халхарий цIей. ЧIоагIа хоза дар цу цIей сурт.

Шовзткъа мехкара баьхкача иллиаларxоша, музыканташа, халхархоша, актераша сакъердамаш гойтар Олимпийски стадионе, оперни театре, спорта цIеношка, консерваторе, цирке, Хельсинкерча паркашка. Къаьстта чIоагIа уйла тIаэзар художественни конкурсай лауреаташа оперни театре оттадаьча доккхача концерто. Фестивале дакъа лоацарашеи Хельсинке бахача нахеи дегаш гIоздаьнна тIаийцар сакъердамаш уттадаьраш. Цар говзалаш белгалъяьхай дошо, дото, геза медалаш яларца.

Чакхъяьлар фестивалера студенчески программа. Цунна хоадамбеш яр Дунен халкъашта юкъерча студентий клубе хинна Iадика ювца вIашагIтеха сайре.

ХIаьта цул хьалххагIа цу клубе яр биологена хетаяь Iилман конференци. ЦIи хеза волча итальянски Iилмахочо профессора Петручче студенташта лекци йийшар. Къаьстта чIоагIа уйла тIайохийташ дийцар цо къонача медикаша бе безача профилактически балха хьакъехьа. Цхьабакъда, конференцера къамаьл из тема йийца Iанзар. Даь къамаьл дар хIанзарча заман керттера социальни проблемаш къоастаеча юкъе къонача Iилмахоша лаца деза дакъа дувцаш. Итальянски профессора керттера оппонент хилар Петручче яьххача тайпара къона медикаш миссионералла а ца болхаш, къовсам лоаттаберех дIакхетара чIоагIа тIахьехаш хинна Львовски медицински институтера къона советски Iилмахо Вячеслав Шостаковский.

* * *

ДIайха къовсамаш латташ, дег тIара къамаьлаш деш, цIенхаштта дискуссеш еш, сакъердаме концерташ увттадеш даьккха итт ди мишта даьлар а ца ховш чакхдаьлар. Чакхдаьлар исторе чухь эггара дукхагIа нах тIаболаш хинна Хельсинке кагирхой вIашагIкхетар. 137 мехкара венача ткъо ээар гаргга сагага кхоачаш болча кагийча нахеи мехкарашеи цига йийцар шоашта эггара чIоагIагIа дага лаьтта итташ проблемаш.

Хельсинкера фестиваль йистеяьннай, цхьабакъда, цо ший коталон наькъаш дохкаргда дерригача дунен тIа гIолла. Сийлахь-йоккхача кагирхой кхетачен делегаташа поездаш тIа, автобусашка, самолеташ тIа, теплоходашка гIолла шоашца цхьана кхухьаргда Индерча бамбука баьцовгIашта юкъе, Парижа сигленна кIал, Бразиле кофейни плантацешка, Японерча чкъаьрий лувцача промыслашка, Америка университеташка, Донбасса шахташка фестивалах дакъилг.

Цар шоай дегашка лоаттаергья цу доккхача къонала цIейна уйла, паргIатони дегай цIеналеи уйла, доттагIлени машареи уйла. Цар массанахьа а дIадувцаргда фестивалах дола бакъдар, кердача доттагIащца вIашагIкхийтта шоаш гIадбахарах. Цар дувцаргда шоай уйлаех, дунен тIарча къонача наха къовсам фу бахьан долаш лоаттабу.

Фестиваль дIаяьннай — коталон наькъаца йолхаш я фестивала идеяш!

Л. ЩЕГОЛЕВ,
ТАСС-а спец. корр.
Хельсинки, 6 август.

Ленинград. Фельдмаршал М. И. Кутузов ваьха Кутузова набережнера номер 30 йола цIа.

Н. Науменкова сурт.
ТАСС фотохроника.

Спортивни денга кийчбалара

Укх деношка Грознерча республикански спортивни обществайи организацейи комитете 1962 шера 11-ча августе С. М. Кирова цIерахча культураи салаIареи парке Ерригсоюзни физкультурникий Ди дездара а 18-ча сентябре денз 23-ча сентябре кхаччалца Советски Нохч-ГIалгIайчене спортивни болх дIаболабаь 40 шу дизара хетаяь спартакиада чакхъяккхара а дешаш дувца вIашагIкхийтта совещани хилар.

Спортивни обществашеи организацешеи цу гIулакха дика кийчо е езилга белгалдоаккхаш къамаьл дир республикански спортивни обществайи организацейи комитета председатела нов. Скусевича.

ДIахо къамаьл дир Москвера хьоашалгIа венача, 1922 шера эггара хьалха вай республике вIашагIтехача спортивни общества председатель хиннача А. Ловягина.

Совещане къамаьлаш дир кхы дуккхабараша а.

Кастта вай республике хургйолча спортивни спартакиаде дакъа лацара массайолча предприятей, организацей къахьегамхоша, спортсменаша де дезараш белгалдаьхар совещане.

Т. УЖАХОВА.

520 бер да шуга хьежаш!

Наьсарен - Вокзале дIаводa саг, наькъа йистте кхозза вIаштIардаьча доккхача цIеноех бIарг ца кхеташ тIехвала йиш яц. Къаьстта бIарг локх цунга хIанз каникулех салоIача берий даьша. Из я бераштa хьалъеш латта школа-интернат чуйилла лаьрхIа керда здани. Цар чIоагIа сатувс цунга. Укх шера керда дешара шу доладалалехьа болх бе йолаяла езаш яр из.

Цхьабакъда, тамаш-м я деше...

1961 шу, март. Вокзаленеи Наьсар-Кертаи юкъе уллача шаьрача моттиге дукха нах гулбелар. ТIЦиргаш дIа-хьа техар «Чечингстрой» трестера баьхкача специалисташа. Болх дIаболабе мара ца безаш кийчо йир. Болхлошка дукха хьежа безанзар цар. Района массайолча юрташка бераштa кийчдеча совгIатах дакъа лаца баьхкар маIанах, кхалнах, кагийнах, мехкарий. Лоаццача хана сангараш яьхар, лард еллар. Ди массаза доал эргабоалаш, тоалуш латтар цигара болх.

КхоалагIа бутт хьатIаотталехь ш и этаж етта баьлар къахьегамхой. «Чечингстрой» трестера, октябрь бетта школа-интернат йистеяккха, аьнна приказ дера. Бакъда, цул тIехьагIа кхы новкъостал-м динзар. Сейцар болх беш лаьтта кхоъ подъемни кран, нийлхбелар болхлой. ХьалхагIа санна кирпишкех етта самосвалаш ахацар, кхоачаелар цемент. Приказ каьхата тIа дисар.

Наьсарен районерча «Чечингстроя» гIишлош хьалъеча управленера (цу хана начальник нов. Эсмурзиев вар), тхона эша материалаш хьал ца ейте школа-интернат хьалъяьяргьяц яхаш, каьхаташ аха доладелар Грозне. Тахан — кхоана кхоачашдергда оаха шун хьашташ яхаш, цигара юха а ухар уж. Из йоазув цар дешшехьа а кхы хIама цар ца деш чакхдаьлар дIадаха шу.

1962 шу. ХьатIаэттар апрель. Здани йистеяккхара дукха болхлой гулбелар интерната коа. Цхьабакъда, уж дIа-юха бекъабелар, кхы деш хIама а ца хинна.

Дукха ха яьлар цул тIехьагIа. Халла Iалашйир эша материалаш. Къахьегамхой юха чуйийнна болх бе болабелар. Сихха хьалдетта баьлар уж здане пенаш. Цу хана денз ши бутт чакхбаьннаб.

Укх шера 15-ча августе кхачалехьа эксплуатацена дIаяла езаш я керда хьалъеш латта школа - интернат. Цхьабакъда, дукха балхаш да цига хIанз а де дезаш. Цхьа классни цIа дац хIанз а уйнаш Iотеха, цхьа кизга бIалг техабац кораштa, пенашта яь штукатурка монтажни балхаш деш дохадаьча тайпара дисад, хий хьачудилладац, кIир техаяц, иштта кхыдола балхаш даьдац.

Тамаш я-кх хIанз санна ер болх леле бераша укх шера кердача школе деше, йоах прораба Мальсагов Ахьмада.

Нагахьа санна снабжене начальника нов. Таранухас сихха оарцагI а ваьнна уйнаш Iотоха а кхыча гIулакхашта эша а материал Iалашйоре хIанз а кхуврдгдар гIишло йистеяккха.

«Чечингстрой» тресте чуйоагIача специализированни строительно-монтажни управлени декхарийла я хIанз монтажни балхаш кхоачашде. Масала, электрически сердал чуйилла, хий чудилла. Школа - интернат ханнахьа эксплуатацена дIаялара е йоаггIаш йола йоакхо яц управлене начальник волча нов. Азарянца а. Монтажни балхаш дара хьахьожабаь болхлой балха тIера а баьха Урус-Мартана районе хьожабаьб цо. Цу гIулакха уж сагота боацилга цох а ховргда.

«Чечингстрой» треста болхлой шоай балха дукха сагота боацилга хьахьокх укх масало а. ПхелагIа бутт болабеннаб интерната коа догIана а маьлха а кIала башенни кран латта. Нагахьа санна цу гIулакха дукха сагота хуларе из болх беча моттиге Iоттае нийслургдар цар.

Школа-интернате дешаш хургдолча бераштa хиланза яргйоацаш я чуIе общежити. Цхьабакъда, из меттел столови, дешара эша мастерскеш кийча ца хиларал совгIа вIалла хьоаеш а яц.

«Чечингстрой» треста кулгалхошка хьежаш да Наьсарен районера 520 бер!

М. ЗАНГИЕВ.
тха собкор.

НАХ БОАБАЬРАШТА ТОПАШ ТЕХАЙ

Хулигански гIулакхашта тIагIолла Ю. А. Савенкои В. Н. Бычкови боабаьча А. А. Айдаеван Н. А. Кузьминоваи Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча судо топаш тоха суд яьй. Суд яьраша шоашта гештдар дехаш даь дехараш тIаийцадац, приговораш чакхдаьхад.

РАДИОПЕРЕДАЧАИ ПРОГРАММА

9 августа: 6.40 — Юрта боахама болхлошта йола передача (гIалгIай меттала); 6.50 — хоамаши передачай программеи; 7.15 — «Грозненский рабочий» газета обзор; 8.20 — Союзереи доазол дехьареи керда хоамаш (нохчий меттала); 8.30 — «Сердало» газета обзор; 8.45 — пионерашттеи школьникаштеи йола передача (эрсий меттала); 16.00 — Нохч-ГIалгIай АССР искусства заслуженни деятела Александрова музыка; 16.25 — кагирхошта йола передача (гIалгIай меттала); 16.40 — керда хоамаш (гIалгIай меттала); 16.50 — «Iадатахи шариIатахи юхедисараш дIадаха вай вахарцара!» — беседа (нохчий меттала); 17.05 — керда хоамаш (нохчий меттала); 17.20 — промышленноста болхлошта йола передача (нохчий меттала); 17.35 — ашарий антракт; 17.45 — керда хоамаш (эрсий меттала); 18.00 — юрта боахама дикагIйолча опыта радиошкола (эрсий меттала); 18.30 — «Шоана, юрта боахама къахьегамхой» — концерт.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

Паччахьалкхен чухьара 3% кхадж боагIа заем

1962 шера 30 июле гор. Минске кхадж а бена ловзаяьча 88 тиража

ОФИЦИАЛЬНИ ТАБЛИЦА

Кхадж бенаб заема ялхайтте а разрядерча серейи облигацейи укх номерий:

Серей №№	Облигацей №№	Бенача кхажа боарам сомащца	Серей №№	Облигацей №№	Бенача кхажа боарам сомащца	Серей №№	Облигацей №№	Бенача кхажа боарам сомащца
000320	1—50	100	035891	27*)	500	069167	47*)	5.000
000958	31*)	500	036324	1—50	40	069510	04*)	500
001103	1—50	100	036739	1—50	40	070407	11*)	500
001388	1—50	40	038556	04*)	1.000	070531	16*)	500
002190	26*)	500	038592	27*)	500	071461	05*)	500
002192	10*)	1.000	038950	1—50	40	071981	08*)	500
002777	11*)	1.000	039884	12*)	2.500	072047	23*)	500
003447	16*)	1.000	040137	28*)	1.000	072151	09*)	500
003668	09*)	500	040167	1—50	40	073184	22*)	1.000
004570	29*)	500	040295	06*)	500	077058	1—50	40
004723	1—50	40	040824	1—50	40	077121	38*)	500
005190	1—50	40	041820	47*)	500	078128	17*)	1.000
005243	1—50	40	042985	1—50	40	078213	10*)	1.000
005592	28*)	500	043145	1—50	100	078434	43*)	1.000
008849	03*)	500	043416	40*)	500	080546	49*)	1.000
009312	1—50	40	044179	1—50	40	080887	17*)	500
009521	27*)	500	044467	15*)	500	080944	1—50	40
011080	30*)	500	045392	37*)	500	082033	1—50	40
013476	16*)	500	046223	1—50	100	082176	30*)	500
013541	42*)	500	046431	14*)	500	082638	17*)	1.000
013674	18*)	500	046599	32*)	500	082919	27*)	500
014133	13*)	500	047389	37*)	1.000	082940	37*)	500
015676	1—50	40	048034	11*)	500	083369	1—50	40
015815	1—50	40	048107	20*)	5.000	083387	32*)	500
015942	1—50	40	048600	30*)	500	083474	23*)	500
016028	1—50	40	049157	46*)	500	084008	1—50	100
016446	40*)	500	052097	10*)	500	084374	1—50	100
017038	1—50	40	052404	1—50	100	085065	42*)	500
018116	02*)	500	053194	25*)	500	085778	22*)	500
020520	1—50	100	053449	02*)	1.000	086777	08*)	500
020824	10*)	500	053992	1—50	40	087109	1—50	40
021564	1—50	40	055337	1—50	40	088368	17*)	500
021757	1—50	40	055517	1—50	40	088426	35*)	1.000
021962	1—50	100	056527	21*)	500	088633	01*)	500
022290	1—50	40	056649	16*)	500	088652	1—50	100
022665	1—50	40	057647	1—50	40	089128	1—50	40
022748	48*)	500	059191	1—50	100	089752	17*)	1.000
023223	08*)	2.500	059534	41*)	1.000	089923	34*)	500
024523	20*)	500	059819	11*)	500	090301	44*)	500
024889	1—50	40	060079	06*)	2.500	091194	1—50	40
025592	10*)	500	060599	1—50	40	091453	20*)	500
026312	20*)	500	062081	30*)	1.000	091860	35*)	500
026723	21*)	500	062274	20*)	1.000	092105	32*)	1.000
026820	41*)	500	062836	1—50	40	092323	49*)	500
027984	21*)	500	064320	02*)	500	092739	39*)	500
028380	1—50	40	065579	24*)	500	094507	03*)	1.000
028928	33*)	500	066371	1—50	100	094614	23*)	500
030637	14*)	500	066649	1—50	40	095344	04*)	500
030695	1—50	100	066705	43*)	500	095443	1—50	40
030803	1—50	40	067041	20*)	1.000	095825	19*)	1.000
031230	34*)	2.500	067146	07*)	1.000	095944	48*)	500
031490	1—50	40	067328	15*)	500	096977	06*)	500
031769	34*)	1.000	068317	1—50	40	098027	16*)	500
032663	1—50	40	068590	10*)	500	098194	23*)	500
034757	1—50	40	068706	48*)	2.500			
035120	45*)	500	069038	17*)	1.000	098277	1—50	40
035330	15*)	500	069115	37*)	500	098674	1—50	100

*) Цу серех йолча облигацей вокх 49 номера хIаране 40 сом боагIаш кхадж бенаб.

Таблица тIа белгалдаьраш шин туман облигацешта даьхка кхажамаш да.

Бенача кхажа ах дакъа лу туман лоархIам болча облигацеех.

Бенача кхажа юкъе бахийтаб облигаце ший мах а.

ТIехьа тIайоагIа газета номер хьаккхаьчачул тIехьагIа, оттаьча порядкага хьежжа сберегательни кассаша бенача кажах доагIа ахча дIалуш дола официальни документ да ер таблица.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР-а ГОСТРУДСБЕРКАССАЙИ ГОСКРЕДИТЕИ УПРАВЛЕНИ

Рационализатора новкъосталца

Грозненски химзаводе оборудованеи энергосредствайи болх кхоачашбара бIаьш тоннаш мехкдаьтта доадора.

Болх баь юхедиса даьтта цехерча машинай оатхалашта, компрессораштa, кхыйолча техникана хьекхар.

Массехк шу хьалха цеха начальник О. М. Онуфриенко предложенех яь приспособлени яр регенераце чу доагIа даьтта хьалхе цIендеш. Из бахьан долаш дикка лакхъелар цеха балха овсарле юхаметтаоттадеча даьттай дикал а лакхъелар. ХIаьта а даьттах пайда эцилга 30 процентал лакхлацар. Фу хургдар-хьогI хьалхе а даьтташ цIендергдола емкосташ кхы а хьайича?

Из декхар шийна хьалхашка оттадир рационализатора О. Онуфриенкос. Из дукха ца говш кхоачаш а дир цо. Регенированни даьттай ассортимент шеръяра, цун дикал лакхаяккхара цеха начальника О. Онуфриенкос енна рационализаторски предложени хIанз балха юкъехьош латт.

Даьттах хий, механически примесаш, кислоташ дIакъестадарца из цIендеш ялх аппарат латт цеха хьалхашка. Даьтта технически параметраш цунца тоаеннай.

Хьалха регенерацена пайдана доацаш хинна даьтта хIанз цу аппараташца хьалхе а цIен а деш эшшача дIадохийт.

Производства новатора даьча творчески тохкамаша цкъара болх баь даьннача даьттах цIаькха а 35—40 процентага кхаччалца пайда эца вIаштIехьдоалийт.

Н. ОЛИМПИЕВ.

Доазол дехьара

Кхыча паччахьалкхений агенташа вIашагIбелла тийша болх

АККРА, 7 август, (ТАСС). Президент Нкрума ве аьнна вIашагIбелла тийша болх тохкаш болча экспертаща лерхI, из тийша болх вIашагIбеллараш кхыча паччахьалкхений агенташ хилар.

Кепа техача официальни заявлене тIа йоах эксперташа цу тайпара соцам бир из гIулакх хиннача метте «шоашка» хиннача «хоамащца» бокъонца тохкам баьчул тIехьагIа.

Заявлене тIа белгалдоаккх иштта, тийша болх вIашагIбеллараши цар агенташи лакхерча Вольтеи Тогои лечкъаш хилар. Наблюдателашта хет, тийша болх вIашагIбеллараша, Гана доазол тIехбовла гIерташ, лаьрххIа гIулакхаш леладаьд аьнна.

Заявлене тIа йоах, бомба эккхарах човнаш хинна кхы а 21 саг госпитале дIавихьав. Уж нах бомба ийккхачул тIехьагIа байдда дIа а баха, лорашка баха ца бухьаш Iийна хиннаб. Цу тайппара, тIеххьара даьча хоамех 77 саг ва доарахой. Тохкам бар дIахо хьош да.

КХЕРАМЕРА ЛОАЛАХОЛ

ЛОНДОН, 7 август. (ТАСС). ТIема микробиологически тохкама центра юхxе уллаш йолча Портон яхача зIамигача моттиге баха нах корзагIбаьнна ба цу центра цхьа болхло Дж. Бэкон дIадахача кIирах пехкий унах валарах. «Дейли Гералд» яхача газето хоам бечча тайпара, цу моттига муниципальни совета член волча Остин Андервуда хьадийхад Портона лоаллаха уллача нах боабеш йола бактереш хьаеш йолча лабораторех бола кхерам бувцар духьа совета пленарни заседани вIашагIтохар.

Андервуда хьааьлар, Джефри Бэконаца хиннар санна дола гIулакх кхы а хилча «дуккха нах бовш хIама хургхилар». Цул совгIа, аьлар цо, наха Iоажал кхухьаш йола бактериологически станци Боском-Даунерча тIема аэродрома цаIи ахи миль мара гаьна а аллац. «Мел зулам даргдар, нагахьа санна моллагIча самолето Портоне а ена бактерешца лазар хьоадича, — аьлар Андервуда, — сона хет общественность бахьан долаш Портоне доаллар фуд ха вай бокъо я аьнна».

ГОЛЛАНДЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА ЯЬ РЕШЕНИ

ГААГА, 7 август. (ТАСС). Голланде правительства решени яьй Индонезеца Малхбузен Ириана хьакъехьара официальни переговораш е аьнна.

ПАРТИЗАНАША ГОРОД ДIАЛАЬЦАЙ

НЬЮ-ЙОРК, 6 август. (ТАСС). Укхаза кхаьчача хоамех, Къулбехьен Вьетнамерча партизанаша хьалаьцай Сайгонера дIа малхбоаленгахьа бIаь километр улла Хамтан яха портови город.

ИТАЛЕ КОМПАРТЕ КУЛГАЛХОЙ РЕШЕНИ

Рим, 7 август. (ТАСС). Итале компарте Центральни Комитетои Центральни тIахьожама комиссеи вIашагIтехача пленуме йийцар парте хургйолча X съезда йола тезисаш, яхаш хоам бу «Унита» яхача газето. ЦК-а а ЦКК-а а соцам баьб тезисаш кепа тоха, цул тIехьагIа массайолча партийни организацешка ювцарг а йолаш.

КЕРДА ТИЙША БОЛХ

Малхбузен Берлин, 7 август. (ТАСС). ФРГ президента Любке кхы а ваха безам болаш ва Малхбузен Берлине, ГДР-а правительства ший доазонаш лорадара гIулакхаш вIаштIехьдаьха шу дузача 13-ча августаца дувзаденна Малхбузен Берлина сенато де лаьрхIача тийшача балха гIулакхашта юкъе дакъа лацар духьа. «Телеграф» яхача газето хоам бу, Любке Малхбузен Берлине 10-ча августа кхоачарг а ва, укхаза бархI ди даккха лаьрхIа а ва яхаш.

КИНЕМАТОГРАФИСТАШЦА ВIАШАГIКХЕТАР

Черноречье яхача поселкерча культура ЦIагIа Грозненски химически завода болхлойи гIулакхера нахи вIашагIкхийтар гIалгIай писатела Базоркин Идриса язъяьча сценарех «Къахьегами зизаши» яха кинокартина хIанз Грозне доаккхаш йолча «Азербайджанфильма» творчески группаца.

Химикаша безаме тIаийцар фильме Iалисултана роль ловзаеш вола СССР халкъа артист В. В. Тхапсаеви, Грузински ССР заслуженни артистка Абашидзе Лейлаи, кхыбола шоай хьаьшийи.

Режиссера-постановщика Т. М. Таги-задес дийцар хургдолча фильмах а, хIаьта шоай болх мишта лел а.

Ерригача шоай коллектива дагардар аьлар Абашидзе Лейлас:

— Тхо чIоагIа раьза да завода викалащца — хургболча зрителащца вIашагIкхетара. Укхаза вIашагIкхетар тхона Iалаьмате чIоагIа пайдане хургда.

Тахан кинотеатрашка

Челюскинций цIерахча кинотеатре.

Йоккха зал — «Сейм бердашкара хьаарадоагIа».
Долалу: 10, 12, 2, 4, 6, 8.

Шера экран йола фильм. — «Города тIара хоамаш».
Долалу: 10.

ЗIамига зал № 1 «Сейм бердашкара хьаарадоагIа».
Долалу: 8.30, 10.30, 12.30, 2.30, 4.30, 6.30. 8.30, 10.30.

ЗIамига зал № 2 — «Корин Димае шийна баьккха никъ».
Долалу: 9, 11, 1, 3, 5, 7; 9.

ЗIамига зал № 3 — «Тешшамера доттагIий».
Долалу: 9.30, 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30; 9.30.

«Родина» цIерахча кинотеатре.

«Къона вай хиннача хана».
Долалу: 9, 12.30, 4, 7.30.

«Сейм бердашкара хьаарадоагIа».
Долалу: 10.50, 2.20, 5.40, 9.10.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15, Телефонаш: редактора вам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48, партийни вахареи, экономикаи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91;

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.

Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ03133. Заказ № 4191.